

Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 37, oktober 2014

Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau is vastgesteld op 'substantieel'. Er is een reële kans op een terroristische aanslag. De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben echter geen concrete aanwijzingen dat een aanslag in Nederland gaat plaatsvinden.

In de afgelopen periode is duidelijker geworden welke dreiging er uitgaat van de binnenlandse jihadistische bewegingen in het Westen, en daarmee ook in Nederland. Individuele jihadisten in het Westen kunnen overgaan tot geweld in eigen land zonder ooit in Syrië of een ander jihadistisch conflictgebied te zijn geweest. Dit lijkt het geval te zijn geweest in Canada waar in oktober 2014 tot twee maal toe jihadisten, die in eigen land geradicaliseerd waren, aanslagen pleegden tegen militairen. Ook bij een terroristisch plot in Australië, dat in september 2014 werd verijdeld, was een sympathisant van ISIS betrokken die op het punt stond geweld te plegen. Het is voorstelbaar dat ook in Nederland sympathisanten van jihadistische groepen zich ontwikkelen tot (solitaire) aanslagplegers.

De huidige oplopende geweldsescalatie tussen het Westen en ISIS draagt bij aan deze voorstelbare dreiging. De recente militaire campagne van de Verenigde Staten en een aantal bondgenoten - waaronder Nederland - om ISIS te bestrijden kan een potentiële katalysator zijn voor jihadistische groepen, waaronder ISIS zelf, of individuen om aanslagplannen (versneld) uit of op te voeren. Het geweld en de oproepen daartoe van ISIS kan daarbij een aansporing zijn voor ernstig geradicaliseerde jihadisten om in het Westen vergelijkbare geweldsdaden te plegen. De jihadistische aanslagen tegen militairen in Canada in oktober 2014 zijn mogelijk in deze context te plaatsen.

De deelname van Nederland aan de militaire coalitie die in Irak tegen ISIS vecht, heeft Nederland nadrukkelijker in beeld gebracht bij jihadisten. De emoties van Nederlandse jihadisten in Syrië of van hun sympathisanten in Nederland over het Amerikaanse offensief en de Nederlandse deelname daaraan, kunnen zich tot een dreiging ontwikkelen tegen Nederland of Nederlandse belangen in het buitenland. Oproepen zoals die van ISIS-woordvoerder al Adnani en de oproep van JaN-leider al Julani om het Westen aan te vallen, kunnen een inspiratie vormen voor (niet-uitgereisde) jihadisten om tot geweld over te gaan. Dergelijke oproepen klinken sinds kort ook van Nederlanders in het strijdgebied.

Naast deze 'binnenlandse' dreiging, blijven ook de uitreizigers en terugkeerders van belang voor het huidige dreigingsbeeld. Nederlandse jihadisten reizen nog steeds af naar het Midden-Oosten om zich aan te sluiten bij jihadistisch-terroristische netwerken in Syrië en mogelijk Irak. Een aantal Nederlandse jihadisten verblijft daar inmiddels al geruime tijd. Westerse jihadisten die getraind zijn in Syrië of Irak - ook Nederlanders - kunnen mogelijk worden ingezet voor aanslagplannen in het Westen of tegen westerse belangen elders door kern al Qa'ida, ISIS, JaN of andere groepen. Ook kunnen teruggekeerde jihadisten min of meer eigenstandig besluiten een aanslag te plegen in eigen land of daarbuiten, zoals bij de aanslag door een Fransman in België (Joods Museum in Brussel) in mei 2014.

Hoewel de aandacht van media en politiek in de wereld momenteel sterk is gericht op ISIS (ook wel IS of ISIL genoemd), is de internationale terroristische dreiging breder en diffuser. Verschillende jihadistische terroristische groeperingen - kern al Qa'ida, filialen van al Qa'ida zoals Jabhat al Nusra (JaN) en AQAS (al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland) en ook het van al Qa'ida afgescheiden ISIS - hebben al langer de intentie om het Westen, en daarmee mogelijk ook Nederland, te treffen met aanslagen. Deze terroristische groepen opereren door middel van transnationale netwerken waarin zowel jihadisten in het Westen als in het Midden-Oosten en Noord-Afrika actief zijn. Tot dergelijke netwerken behoren ook Nederlanders. De voortdurende onenigheid binnen de jihadistische beweging tussen kern al Qa'ida en ISIS kan hierbij een dreigingsverhogende factor betekenen. ISIS is momenteel dominant, zowel in propaganda als in het werven van fondsen en strijders. Kern al Qa'ida zou een (grote) aanslag kunnen gebruiken om het (oude) aanzien onder jihadisten te herstellen. Maar ook andere jihadistische (splinter) groepen in de Arabische wereld of daarbuiten zouden zich om vergelijkbare redenen door middel van een aanslag kunnen manifesteren.

Internationale context

De oprichting van het 'kalifaat' van ISIS versterkt de verdeeldheid binnen de wereldwijde jihadistische beweging. Gevestigde jihadistische groepen wijzen het kalifaat af maar raken intern wel verdeeld. Een deel van de strijders van deze groepen sympathiseert namelijk met ISIS.

Tegelijk zijn jihadisten bezorgd over de verdeeldheid. Verzoening lijkt op dit moment echter ver weg.

In Syrië heeft ISIS de afgelopen maanden grote terreinwinst geboekt. Hierdoor is de positie van JaN op het Syrische strijdtoneel verslechterd. Sommige lokale groepen die voorheen aan JaN waren verbonden, zijn overgelopen naar ISIS en JaN heeft ook gebieden verloren aan ISIS. Dit leidt tot toenemende druk op JaN om zich meer te profileren. De facto controleert ISIS nu een groot aaneengesloten gebied in Irak en Syrië waar (volgens ISIS) de officiële landsgrenzen niet meer gelden en waar een begin wordt gemaakt met staatsinrichting. Hiermee krijgt het eind juni 2014 uitgeroepen 'kalifaat' ook steeds concreter vorm. In de door haar beheerste gebieden voert ISIS een hardhandige bekering door. Christelijke minderheden, niet-soennieten maar ook soennitische Koerden worden gedwongen zich aan ISIS te onderwerpen of te vertrekken. ISIS gebruikt daarbij extreem geweld tegen burgers (christenen of niet-soennitische moslims) en tegenstanders, hetgeen een grote vluchtelingenstroom heeft veroorzaakt. Zowel in Irak als in Syrië wordt ISIS nu aangevallen door een coalitie van landen onder leiding van de VS. Het is nog niet duidelijk welke effecten dit op de slagkracht van ISIS en het 'kalifaat' gaat hebben.

ISIS heeft in reactie op de luchtaanvallen van de VS in Irak Amerikaanse journalisten en Britten onthoofd. Door de onthoofdingen hebben de Verenigde Staten echter juist hun militaire campagne opgevoerd. De internationale strijd tegen ISIS zal deze groep weer motiveren om haar dreigementen tegen de VS en alle landen die betrokken zijn bij de strijd tegen ISIS, om te zetten in daden. De militaire interventie verhoogt dus niet alleen de dreiging tegen de VS, maar ook tegen het Westen in het algemeen. ISIS heeft de beschikking over westerlingen die zij voor terroristisch geweld tegen het Westen kan inzetten.

De ontwikkelingen in het Midden-Oosten gaan zo snel dat verschillende andere regionale conflicten, en veel daarmee samenhangend of opkomend jihadistisch geweld enigszins uit beeld dreigen te raken. Aan Irak en Syrië grenzende buurlanden zoals Turkije, Jordanië en Libanon ondervinden voortdurend *spill-over* effecten van de daar voortwoedende conflicten. Saoedi-Arabië vreest de groeiende invloed van jihadisten ten gevolge van de opmars van ISIS maar ook door de vele duizenden Saoediërs die zich aangetrokken voelen tot het gewelddadige gedachtegoed van ISIS, JaN of AQAS. Libië heeft zich na een lange periode van militiegeweld ontwikkeld tot vrijhaven voor jihadisten in Noord-Afrika. Diverse jihadistische groepen, waaronder al Qa'ida in de landen van de Islamitische Magreb (AQIM) opereren vanuit Libië en veroorzaken geweld en instabiliteit in Tunesië, Algerije, Egypte en Mali. In Jemen behoudt AQAS slagkracht ondanks een militair offensief van de Jemenitische regering. In de Hoorn van Afrika hebben de VS de leider van de terroristische organisatie al Shabaab gedood. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat daarmee een einde komt aan het vele geweld van de groep in Somalië en Kenia. Ook in Nigeria blijkt militair overheidsoptreden, zelfs met westerse assistentie, niet voldoende om de jihadistische groep Boko Haram terug te dringen. In Afghanistan winnen de Taliban steeds meer terrein. Onder druk van de successen van ISIS, zoekt kern al Qa'ida (opnieuw) nauwere samenwerking met de Taliban. Tegelijk probeert al Qa'ida met de oprichting van een nieuw filiaal - al Qa'ida in het Indiase Subcontinent (AQIS) - de invloed in Zuid-Azië uit te breiden.

Internationale dynamiek

In het najaar van 2014 tekent zich een versnelling af in de dynamiek tussen de conflicten in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, de daar opererende jihadistische groepen en jihadistische bewegingen in het Westen. Jihadistische groepen profiteren van regionale conflicten in die regio's en opereren met hernieuwd zelfvertrouwen. Overal in de wereld trekt de opkomst van ISIS sympathisanten aan. Jonge jihadisten hebben de jihadistische retoriek nog verder gemoderniseerd en weten maximaal gebruik te maken van sociale media. Het jihadistische wereldbeeld blijkt nog steeds levensvatbaar binnen Westerse democratieën. Aldus is een situatie ontstaan waarbij de conflicten in het Midden-Oosten en Noord-Afrika voortdurend bijdragen aan de proliferatie van jihadistische idealen en de *revival* van jihadistische bewegingen wereldwijd en vice versa. Westers overheidsoptreden tegen het jihadisme en de recente gewelddescalatie tussen het Westen en jihadistische groepen in Syrië en Irak lijken deze dynamiek eerder te versnellen dan te temperen.

Internationale dreiging tegen Europa, Noord-Amerika, Australië

De dreiging vanuit jihadistische hoek tegen Europa, Noord-Amerika en Australië is de afgelopen periode enigszins toegenomen. Een ontwikkeling die bijdraagt aan de dreiging is de verdere internationalisering van het conflict in Irak en Syrië. Dit komt bijvoorbeeld door bewapening van Koerden in Noord-Irak door Europese landen en het internationale optreden tegen ISIS. Hier komt bij dat de samenstelling van de strijdende jihadisten een zekere internationalisering weerspiegelt. Volgens overeenkomende schattingen van denktanks en wetenschappelijke instituten zijn in het

Syrisch conflictgebied tussen de 12.000 en 20.000 buitenlanders uit circa tachtig landen aanwezig. Onder hen bevinden zich circa 3.000 personen uit Europa, van wie er inmiddels ruim driehonderd naar Europa zouden zijn teruggekeerd.

Na de aanslag tegen het Joodse museum in Brussel van 24 mei 2014 is de dreiging in de afgelopen periode vooral door aanhoudingen tot uitdrukking gekomen. Behalve in Nederland werden bijvoorbeeld terrorismeverdachten gearresteerd in Oostenrijk, Frankrijk, Duitsland en Spanje. In algemene zin betroffen de aanhoudingen personen die in Syrië waren geweest, van plan waren om naar Syrië af te reizen of financiële steun zouden hebben verleend aan terroristische organisaties. In Noorwegen was er eind juli 2014 tijdelijk sprake van een ISIS-gerelateerde terroristische dreiging. In september hebben Australische autoriteiten twee separate terroristische plots voorkomen die beide aan ISIS of ISIS-aanhangers gerelateerd kunnen worden. Begin oktober werd een ISIS-gerelateerd plot in het Verenigd Koninkrijk door de politie opgerold.

Inmiddels zijn er voorbeelden van jihadistische aanslagen in het Westen die waarschijnlijk verband houden met de internationalisering van het conflict in Syrië en Irak. In Canada waren in oktober twee gevallen van aanslagen door vermoedelijke jihadisten op militairen, waarbij twee militairen omkwamen.

Dreiging tegen Nederland

De afgelopen maanden is de dreiging van aanslagen in Nederland voorstelbaarder geworden. Die dreiging is niet beperkt tot uitgereisde Syriëgangers, maar is wel nauw verweven met het conflict in Syrië en Irak en de internationalisering daarvan. Naar aanleiding van de luchtaanvallen en het omkomen van drie Nederlanders daarbij, hebben verschillende Nederlandse jihadisten in Syrië dreigementen geuit richting de Nederlandse overheid. Oproepen van deze jihadisten kunnen tevens de inspiratie vormen voor niet-uitgereisde jihadisten om een aanslag te plegen in Nederland. Hierbij speelt ook mee dat de in september 2014 gepresenteerde aanpak tegen het jihadisme (Actieplan Jihadisme) in individuele gevallen tot negatieve reacties kan leiden. Zo is het is voorstelbaar – gezien vergelijkbare incidenten in het buitenland - dat jihadisten die door de overheid zijn tegengehouden, hun frustratie omzetten in (gewelds)daden in Nederland.

De jihadgang naar Syrië blijft daarnaast eveneens een belangrijke factor in het dreigingsbeeld. Duidelijk is dat dit strijdgebied een aanhoudende aantrekkingskracht heeft op Nederlandse jihadisten. De gestage toename van uitreizigers die tijdens de vorige DTN-periode werd vastgesteld, heeft zich voortgezet zodat inmiddels in de afgelopen twee jaar rond de 160 personen zijn uitgereisd (cijfers per 1 november). Hiervan zijn er voor zover bekend achttien omgekomen, recent bij luchtaanvallen door de internationale coalitie, door onderling geweld tussen jihadisten en anderszins. Een dertigtal uitreizigers is inmiddels weer teruggekeerd. Rond de honderd Nederlanders zijn nog in het strijdgebied aanwezig, onder wie zo'n dertig vrouwen. Opvallend is dat de groei van het aantal terugkeerders in 2014 is gestagneerd. Dit wijst er wellicht op dat de uitreizigers die zich nog in het strijdgebied bevinden, zijn gemotiveerd om de strijd te blijven voeren dan wel zich voor langere tijd in een 'islamitische staat' te vestigen.

Nederlandse jihadisten in het gebied zijn op dit moment actief bij minimaal drie jihadistische strijdgroepen; de meerderheid valt onder Jabhat al Nusra (JaN) en ISIS, een minderheid bevindt zich bij Jund al-Aqsa (JaA). Hoewel de meeste Nederlanders zich nog steeds in Syrië bevinden, is mogelijk sprake van een toename van het aantal Nederlanders in Irak. Sommige Nederlanders die bij deze groepen betrokken zijn, kunnen – na scholing in wapengebruik en jihadistische ideologie – betrokken raken bij het voorbereiden van aanslagen in of tegen het Westen. Naarmate meer Nederlanders langer in het gebied verblijven, neemt de mogelijkheid toe dat Nederlanders strijdervaring opdoen en training krijgen, waardoor de potentiële dreiging die van deze groep uitgaat, toeneemt. De Westerse interventies tegen ISIS leiden tot een grotere focus op het Westen, en daarbij mogelijk ook op Nederland. Het is dan ook voorstelbaar dat in Syrië getrainde en geradicaliseerde Nederlanders met gevechtservaring op enig moment worden ingezet ten behoeve van de internationale agenda van jihadistische organisaties.

De arrestatie van een Marokkaanse staatsburger in Amsterdam op 15 oktober, die door ISIS-geïnspireerde terroristische intenties zou hebben tegen politiemensen, bevestigt het grensoverschrijdende karakter van de jihadistische dreiging.

Gewelddadige radicalisering en polarisatie

De recente opmars van ISIS in delen van Noord-Irak en Syrië, die gepaard gaat met zware repressie van etnische en religieuze minderheden in de regio, veroorzaakt een intensivering van sektarische en etnische spanningen in het Midden-Oosten en daarbuiten. In Nederland uitten

spanningen zich onder meer in demonstraties voor en tegen ISIS. In oktober is gebleken dat de betrokkenheid van Koerdische minderheden bij de conflicten in Syrië en Irak leidt tot (soms heftige) reacties bij verschillende gemeenschappen van Koerden in Europa, en ook in Nederland.

Een ander voorbeeld van polarisatie kwam naar voren ten tijde van de gewelddadige escalatie tussen Israël en Hamas in augustus. De Israëlische militaire operatie 'Protective Edge' leidde wereldwijd tot een golf van protestdemonstraties en (soms gewelddadige) incidenten. In Nederland waren pro-Palestijnse demonstraties in Nederland vooral gericht tegen de hoge aantallen burgerslachtoffers in Gaza en niet tegen joden of het bestaansrecht van de staat Israël. Desondanks waren er tijdens deze demonstraties, ook in Nederland, antisemitische geluiden te horen.

De gebeurtenissen in de Haagse Schilderswijk in augustus 2014, waar *jihadisten en extreemrechts* tegenover elkaar kwamen te staan, laten zien dat de kans op gewelddadige confrontaties tussen deze ideologische groepen niet langer ondenkbaar is. Een confrontatie tussen deze twee groepen is in Nederland een nieuw verschijnsel. In Duitsland en Engeland waren er al wel eerder gewelddadige confrontaties tussen islamisten enerzijds en extreemrechtse actievoerders anderzijds. Het optreden van extreemrechts kan eveneens leiden tot een hernieuwde (mogelijk gewelddadige) confrontatie tussen extreemlinks en extreemrechts.

Na een jaar van relatief weinig buitenwettelijke acties door *asielrechtenextremisten*, werden er in de afgelopen DTN-periode opnieuw intimiderende 'home visits' uitgevoerd. In juli 2014 werden de huizen van de 'managing director' van beveiligingsbedrijf G4S en een topman van KLM beklad met leuzen. Ook in oktober waren er vergelijkbare acties. De acties tonen aan dat de kern van asielrechtenextremisten nog steeds bereid is om buitenwettelijke acties te ondernemen tegen het in hun ogen inhumane asielbeleid.

Weerbaarheid

Het escalerende geweld in het Midden-Oosten, de dreiging van jihadisme – reëel en gepercipieerd – en de enorme media-aandacht over ISIS hebben geleid tot angst bij delen van de Nederlandse samenleving. Ook zijn er signalen van verdeeldheid onder Nederlandse moslims over de strijd in Syrië en Irak.

Daar staat tegenover dat de Nederlandse bevolking in algemene zin weerbaar is tegen een extremistisch vertoog waarbij geweld in Nederland uit ideologische motieven wordt gerechtvaardigd. Er zijn immers nauwelijks geweldsincidenten waarbij ideologische motieven een rol spelen. De actieve aanhang van extremistische groepen blijft klein.

Een positieve ontwikkeling is dat het jihadistisch narratief in de afgelopen periode geregeld is weersproken of genegeerd in de Nederlandse moslimgemeenschappen. Diverse groepen en individuen hebben de geweldsexcessen van ISIS veroordeeld. Tijdens de recente Gaza-oorlog bleken Nederlandstalige jihadisten - ondanks on- en offline pogingen - nauwelijks aansluiting te vinden bij de 'mainstream' van Palestina-sympathisanten. Ook in Europa zijn er tekenen van weerstand vanuit moslimorganisaties en (groepen) moslims tegen het jihadistisch narratief.

Tegenmaatregelen

De jihadistische dreiging heeft inmiddels geleid tot een intensivering van nationale en internationale contra-terrorisemaatregelen en anti-jihadistisch beleid in het Westen. Ook in Nederland worden bestaande maatregelen aangevuld en versterkt om de hierboven omschreven reële dreiging tegen te gaan. Optreden van politie en justitie hebben geleid tot een aantal arrestaties en verijdelde pogingen tot uitreis. Een voorlopig effect van dit optreden lijkt de verstoring van de propaganda van de Nederlandse jihadistische beweging. Het is nog te vroeg om andere eventuele effecten van de binnenlandse en de buitenlandse inzet tegen ISIS waar te nemen en te beoordelen.

Een aandachtspunt is de mogelijke rol van door de overheid tegengehouden uitreizigers bij jihadistische plotten in het Westen. In Frankrijk en Australië werden jihadisten gearresteerd die een aanslag wilden plegen *nadat* hun uitreis was verstoord. Beide daders van aanslagen in Canada in oktober zouden eveneens eerder zijn tegengehouden door hun overheid. Veel Westerse overheden, ook de Nederlandse, kiezen er desondanks voor om aspirant jihadreizigers het vertrek naar Syrië of elders te beletten. Dit biedt immers de mogelijkheid om verdere radicalisering, het opdoen van geweldservaringen en aansluiting bij terroristische organisaties in het Midden-Oosten te voorkomen. Ook hebben westerse autoriteiten in eigen land meer mogelijkheden tot operationele controle.

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid
Ministerie van Veiligheid en Justitie

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directie
Weerbaarheidsverhoging**

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.nctv.nl

Ons kenmerk
581475

*Bij beantwoording de datum
en ons kenmerk vermelden.
Wilt u slechts één zaak in uw
brief behandelen.*

Datum 12 november 2014

Onderwerp Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 37 en beleidsbevindingen

De recente ontwikkelingen in de wereld en in ons eigen land laten een steeds reëlere dreiging van terroristische aanslagen door jihadisten zien. Deze ontwikkelingen bevestigen de noodzaak om als Nederlandse overheid alles in het werk te stellen om aanslagen te voorkomen en te verhinderen dat onze open samenleving en democratie worden ondermijnd door destructieve krachten. Aanslagen op militairen en politieagenten in Canada en de VS, de vrijdelde complotten in diverse westerse landen en de trends van radicalisering en uitreis naar Syrië en Irak, onderstrepen de gevaren.

Het nu voorliggende Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 37 (DTN37, zie bijlage 1) laat zien dat we te maken hebben met een diffuus en steeds weer veranderend dreigingsbeeld. Het dreigingsniveau is vastgesteld op 'substantieel'. Dit betekent dat de kans op een terroristische aanslag in Nederland reëel is. Er zijn echter geen concrete aanwijzingen die duiden op de voorbereiding van een aanslag. In deze brief ga ik onderstaand in op de belangrijkste elementen die de hedendaagse dreiging bepalen en de beleidsbevindingen behorend bij het DTN 37. Tevens is er als reactie op de motie Van Ojik (TK 29 754, nr. 259), een analyse van het mondiaal jihadisme en een reflectie op radicalisering als bijlage bijgevoegd.

DTN 37

Internationale terroristische netwerken, de problematiek van de uitreizigers en hun terugkeer en de huidige, snelle wisselwerking tussen de gebeurtenissen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika en jihadistische groepen in het Westen, zijn de belangrijkste elementen die de hedendaagse dreiging kenmerken. Bovendien hebben jihadistische groepen sinds de luchtaanvallen van de internationale coalitie expliciet fatwa's en oproepen uit doen gaan aan geestverwanten in het Westen om ook daar aanslagen te plegen. Daarbij komt dat de deelname van Nederland aan de militaire coalitie die in Irak tegen ISIS vecht, ons nadrukkelijker in beeld heeft gebracht bij jihadisten.

De dreiging van een aanslag in Nederland hangt grotendeels samen met de aanwezigheid van westerse jihadisten in strijdtonelen in Syrië en Irak. Momenteel strijden er enkele duizenden personen uit Europa aan de zijde van vooral

jihadistische groepen in Syrië. Onder hen zijn enkele vele tientallen uit Nederland uitgereisde jihadististen. Er gaat een reële dreiging uit van deze jihadististen op het moment dat zij terugkeren. Westerse jihadististen die getraind zijn in Syrië of Irak - ook Nederlanders - kunnen mogelijk worden ingezet voor aanslagplannen in het Westen of tegen westerse belangen elders door kern al Qa'ida, ISIS, Jabhat al Nusra (JaN) of andere groepen. Ook kunnen teruggekeerde jihadististen min of meer eigenstandig besluiten een aanslag te plegen in eigen land of daarbuiten zoals bij de aanslag door een Fransman in België (Joods Museum in Brussel) in mei 2014.

Directie
Weerbaarheidsverhoging

Datum
6 november 2014

Ons kenmerk
581475

Hoewel de aandacht van media en politiek in de wereld momenteel sterk is gericht op ISIS, is de internationale terroristische dreiging breder en diffuser. Verschillende jihadistische terroristische groeperingen - kern al Qa'ida, filialen van al Qa'ida zoals JaN en AQAS (al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland) en ook het van al Qa'ida afgescheiden ISIS - hebben al langer de intentie om het Westen, en daarmee mogelijk ook Nederland, te treffen met aanslagen. Deze terroristische groepen opereren door middel van transnationale netwerken waarin zowel jihadististen in het Westen als in het Midden-Oosten en Noord-Afrika actief zijn. Tot dergelijke netwerken behoren ook Nederlanders. De voortdurende onenigheid binnen de jihadistische beweging tussen kern al Qa'ida en ISIS kan hierbij een dreigingsverhogende factor betekenen.

De afgelopen periode is tevens gebleken dat ook jihadististen in het Westen verblijven en die niet in enig jihadistisch conflictgebied zijn geweest, kunnen overgaan tot het plegen van geweld in eigen land. Dit lijkt het geval te zijn geweest in Canada waar in oktober 2014 tot twee maal toe jihadististen, die in eigen land geradicaliseerd waren, aanslagen pleegden tegen militairen. Ook bij een terroristisch plot in Australië, dat in september 2014 werd verijdeld, was een sympathisant van ISIS betrokken die op het punt stond geweld te plegen. Ook in Nederland is iets dergelijks voorstelbaar. De dreiging in Nederland is, kortom, niet uitsluitend beperkt tot jihadgangers en terugkeerders.

Daarbij komt dat er zich een versnelling aftekent in de dynamiek tussen de jihadistische bewegingen in het Midden Oosten en Noord Afrika en jihadistische groepen in het Westen. Zo profiteren jihadistische groepen van de conflicten in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, heeft de opkomst van ISIS een aantrekkende werking voor jihadististen van over de hele wereld, en maken jihadistische groeperingen handig gebruik van sociale media. Hierdoor gaat de proliferatie van jihadistische ideologieën razendsnel. De conflicten in het Midden Oosten en Noord Afrika dragen bij aan de proliferatie van jihadistische ideologieën en de herleving van jihadistische bewegingen wereldwijd en vice versa.

Met de geïntensiveerde aanpak van Jihadisme en het besluit van de Nederlandse deelname aan de internationale coalitie tegen ISIS, profileert Nederland zich echter nadrukkelijker dan voorheen als tegenstander van jihadistische bewegingen, waaronder ISIS. Dit hogere profiel maakt het meer voorstelbaar dat wij het mikpunt zullen worden van ISIS, maar ook van andere jihadistische groepen in Syrië, zoals Jabhat al Nusra. ISIS heeft al opgeroepen tot aanslagen in landen die aan de militaire missie deelnemen. Ook Jabhat al Nusra heeft betrokken landen gewaarschuwd voor aanslagen op hun eigen grondgebied.

Verder roepen individuele jihadisten steeds meer op tot aanslagen in het Westen. Zo heeft nog recent een Nederlands lid van Jabhat al Nusra opgeroepen om een 'daad te verrichten' tegen Nederland. Dergelijke openlijke dreigementen geven aan dat de motivatie van jihadisten om aanslagen in het Westen, en daarmee ook in Nederland, te plegen, is toegenomen. Maar wij moeten dit niet overdrijven. Ook vóórdat bekend werd dat Nederland mee zou doen aan de militaire missie, zagen jihadisten Nederland al als een vijand van de islam en als een bondgenoot van Amerika en Israël.

Directie
Weerbaarheidsverhoging

Datum
6 november 2014

Ons kenmerk
581475

Beleidsimplicaties DTN37

Uit het DTN 37 blijkt dat de terroristische dreiging in Nederland substantieel is en blijft. Dit betekent dat de kans op een terroristische aanslag in Nederland reëel is. De tendens van een niet te onderschatten langdurige jihadistische dreiging zet door en neemt met de aanslagen in andere westerse landen steeds concretere vormen aan. Dit vraagt om scherp repressief en preventief optreden.

Het DTN 37 maakt wederom duidelijk dat de huidige dreiging een mondiaal probleem is. De bestrijding is dan ook een gedeelde internationale verantwoordelijkheid. Nederland is daarom internationaal zeer actief in onder meer de EU Kopgroep Foreign Fighters, in het Global Counter Terrorism Forum én door de deelname aan de militaire coalitie in Irak. Niet eerder is Nederlandse deelname aan een internationale militaire missie zo direct verbonden geweest met veiligheid in ons eigen land. Onze inzet in die regio is immers gericht op het bestrijden van groeperingen die het ook gemunt hebben op ónze veiligheid. Het zijn immers groeperingen die bereid en in staat moeten worden geacht in Europa aanslagen te plegen, dus ook in Nederland. De deelname van Nederland komt daarmee direct onze nationale veiligheid ten goede.

Binnenlands blijft de noodzaak voor de eerder ingezette integrale aanpak, zoals aangegeven, onverminderd groot. Ten aanzien van de dreigingsbepalende elementen uit DTN 37 is al sinds maart 2013 sprake van een geïntensiverde inzet bij alle betrokken diensten en overheden. Deze lopende binnenlandse aanpak en samenwerking heeft een extra impuls gekregen door en is tevens geborgd in het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme (TK 29754, nr. 253).

De dynamiek van de actuele dreigingssituatie vereist een breed palet aan mogelijke interventies, zoals inlichtingenmatige, strafrechtelijke, bestuurlijke en financiële maatregelen én investeringen in preventie. Bij de aanpak van de dreiging moeten steeds weer nieuwe afwegingen gemaakt worden. Zo is het tegenhouden van geradicaliseerde personen die willen uitreizen een weloverwogen keuze. Dit moet voorkomen dat zij elders verder radicaliseren, geweldservaring opdoen, ingezet worden bij terroristische acties in of tegen het Westen of als een magneet werken op nieuwe uitreizigers. Bovendien is het voor veiligheidsdiensten moeilijker zicht te houden op personen die ons land verlaten. Keerzijde van de maatregel is dat het voorkomen van een uitreis kan leiden tot frustratie en het risico dat betrokkene in Nederland geweld gaat plegen. Naast interventies om uitreis te voorkomen, dienen alle betrokken veiligheidsinstanties, inclusief het lokaal bestuur daarom met alle hen ten dienste staande instanties en bestuurlijke middelen, een scherp oog te houden op deze personen en zich in te spannen om ze uit het jihadistisch milieu te trekken.

De risico's die uitgaan van jihadisten en jihadgangers worden met alle mogelijke middelen beperkt. Door adequaat optreden van politie en justitie zijn recent verschillende personen gearresteerd en zijn meerdere pogingen tot uitreis verijdeld. Op dit moment lopen er in Nederland in totaal ruim dertig 'jihad-gerelateerde' strafrechtelijke onderzoeken naar circa zestig personen. Daarbij gaat het onder meer over verdenkingen van samenspanning tot deelname aan de gewapende strijd, voorbereiden terroristische handelingen, opruiing, bezitten en verspreiden van jihadteksten, faciliteren en bevorderen jihadgang en het voorbereiden van terroristisch handelen.

Een gerichte aanpak van de jihadistische beweging kan niet losstaan van een bredere aanpak gericht op het voorkomen van radicalisering. De aanwas van jongeren die zich aangetrokken voelen tot radicaal gedachtegoed, hun afsluiting van de samenleving en de haat waarmee dit gepaard kan gaan, vergt een gebalanceerde aanpak bestaande uit repressieve en preventieve maatregelen. Nederland heeft een lange ervaring met een dergelijke 'brede, integrale benadering' van terrorisme.

Preventie, in de vorm van vroegsignalering van radicalisering, het delegitimeren van de jihadistische boodschap op het internet en elders, het versterken van de weerbaarheid van groepen tegen radicalisering en het succesvol uitvoeren van interventiestrategieën, is een absolute noodzaak om ook op de langere termijn de dreiging terug te dringen. Jihadistische propaganda speelt nadrukkelijk in op gevoelens van achterstelling en uitsluiting onder delen van de moslimgemeenschap. Zij pretendeert een alternatief te bieden, dat in religieuze termen wordt geduid. Via sekteachtige mechanismen worden daarvoor gevoelige jongeren losgeweekt van hun ouders en sociale omgeving, gehersenspoeld en opgezet tegen de samenleving¹. Het beleid is erop gericht om deze wervingspogingen te ontmaskeren en tegen te gaan.

De Nederlandse bevolking is in algemene zin weerbaar tegen het jihadisme. De recente signalen die het kabinet daarnaast heeft ontvangen over de identificatie met de gewapende strijd in Syrië en Irak onder moslimjongeren in Nederland zijn echter zorgelijk. Met name de steun onder Turks-Nederlandse jongeren voor IS en het geweld dat jihadistische strijdgroepen gebruiken tegen niet- of anders gelovigen in Syrië en Irak, evenals extreme opvattingen over joden, zijn zeer verontrustend. Deze uitkomsten roepen de vraag op wat aan deze opvattingen ten grondslag ligt. De minister van SZW heeft met de vier Turks religieuze organisaties afgesproken om hierover nader in gesprek te gaan. Vanzelfsprekend wordt tegen elke vorm van gewelddadig jihadisme, antisemitisme en het oproepen tot geweld opgetreden

Ten slotte zijn in het licht van de recente ontwikkelingen enkele voorzorgsmaatregelen genomen om de weerstand te verhogen tegen mogelijke aanslagen en wordt extra politietoezicht gehouden bij een aantal gebouwen en instellingen. Alle contraterrorisme-partners zetten zich in om de jihadistische

¹ Zie hiervoor ook de bijlage 'Het mondiaal jihadisme; een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering'.

beweging te bestrijden en de democratische rechtsstaat te beschermen. Maar of de onderscheiden maatregelen altijd het beoogde effect zullen hebben, is niet met zekerheid te zeggen. Harde veiligheidsgaranties zijn ook niet te geven.

Directie
Weerbaarheidsverhoging

Datum
6 november 2014

Ons kenmerk
581475

Motie Van Ojik

In bijlage 2 van deze brief is een fenomeenanalyse van het mondiaal jihadisme en een reflectie op radicalisering bijgevoegd. Met deze analyse wordt tegemoet gekomen aan de vraag vanuit uw Kamer (Motie Van Ojik, TK 29 754, nr. 259) naar een analyse van het fenomeen jihadisme en een reflectie op radicalisering. Het stuk is, net als het DTN een onafhankelijke analyse van de NCTV, geschreven door dezelfde specialisten die elke drie maanden het dreigingsbeeld schrijven. Het stuk vormt een aanvulling op de reeds gepubliceerde analyses die de afgelopen jaren over het fenomeen jihadisme en radicalisering verschenen en die ten grondslag liggen aan het Nederlandse CT-beleid, in het bijzonder het meest recente AIVD rapport 'Transformatie van het jihadisme in Nederland'.² Ook bij de totstandkoming van het Actieprogramma zijn de elementen uit deze fenomeenanalyse leidend geweest. Mochten ontwikkelingen aanleiding geven tot een nadere duiding van het mondiaal jihadisme, dan wordt dit meegenomen in het dreigingsbeeld (DTN) van de NCTV.

Ook werd tijdens het debat van 4 september jl. door het lid Van Ojik (Motie Van Ojik, TK 29 754, nr. 259) gevraagd naar recente onderzoeken en evaluaties van eerdere maatregelen. Een overzicht hiervan is in bijlage 3 bijgevoegd. Bij het opstellen van dit Actieprogramma is onder andere gebruik gemaakt van deze onderzoeken en evaluaties. Hierbij zijn echter wel twee nuanceringen van belang. In de eerste plaats blijkt dat de effectiviteit van maatregelen ter voorkoming van radicalisering en terrorisme moeilijk te meten is. Ten tweede mag duidelijk zijn dat de eerdere evaluaties en onderzoeken betrekking hadden op de situatie destijds en dat er inmiddels sprake is van een heel andere dynamiek. De vraag of het huidige pakket maatregelen van het Actieprogramma ook voor de toekomst toereikend is, hangt mede af van de voortdurende ontwikkeling van de fenomenen radicalisering en terrorisme. Zij zullen in ieder geval worden meegenomen in de al geplande integrale evaluatie over de periode 2011-2015.

Tijdens het AO terrorismebestrijding van 10 maart 2011 en in de Nationale Contraterrorismestrategie 2011-2015 heb ik u toegezegd het Nederlandse CT-beleid vijfjaarlijks integraal te zullen evalueren. Deze vijfjarige cyclus van evalueren geeft inzicht in de legitimiteit, proportionaliteit, werking en resultaten van de getroffen CT-maatregelen. Een eerste evaluatie naar het Nederlandse CT-beleid kreeg vorm door de 'Evaluatie 'Antiterrorismemaatregelen in het eerste decennium van de 21e eeuw'. De tweede integrale evaluatie is dus voorzien over de periode 2011-2015. De basis voor deze evaluatie wordt gevormd door de strategische keuzes uit de Nationale Contraterrorismestrategie 2011-2015, en zal zich zowel richten op de beleidsmatige inzet, de resultaten van die inzet als de bijbehorende kosten³. Er is daarbij gekozen voor een evaluatiesystematiek die aansluit bij het evaluatiekader dat in de voorgaande evaluatie is ontwikkeld,

² 'Transformatie van het jihadisme in Nederland -zwermdynamiek en nieuwe slagkracht', AIVD, juni 2014.

³ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, bijlage bij 29754,nr.232.

aangevuld met een methodiek die programmering, uitvoering en management inzichtelijk maakt. Er is voor gekozen de evaluatie via het WODC te laten verlopen, in lijn met de wens van uw Kamer de evaluatie te laten verrichten door een objectieve partij. Oplevering van de Integrale evaluatie Nationale CT-strategie 2011-2015 is voorzien begin 2016.

Directie
Weerbaarheidsverhoging

Datum
6 november 2014

Ons kenmerk
581475

Tot slot

Met de strijd in Syrië als katalysator is er internationaal een enorme dynamiek ontstaan die geleid heeft tot opleving van het mondiale jihadisme, culminerend in de vorming van ISIS. Het effect daarvan is dat ook Europa en daarbinnen Nederland worden geconfronteerd met veiligheidsproblemen die zich nog niet eerder op deze schaal en met deze omvang en ernst manifesteerden. Deze ontwikkeling heeft ons gedwongen tot intensivering en verbreding van bestaande maatregelen, tot aanpassingen van het instrumentarium en tot voorstellen voor nieuwe maatregelen, zoals verwoord in het Actieprogramma. Een optimale inzet spreekt ook uit de inmiddels geboekte voortgang als beschreven in de eerste voortgangsrapportage, die ik samen met mijn collega Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, gelijktijdig met deze stukken aan uw Kamer aanbied.

De Minister van Veiligheid en Justitie,

I.W. Opstelten

Bijlagen:

1. Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 37
2. Het mondiaal jihadisme: een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering
3. Een overzicht van onderzoeken en evaluaties van eerdere maatregelen

Vergaderjaar 2014–2015

29 754

Terrorismebestrijding

Nr. 271

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN VEILIGHEID EN JUSTITIE EN VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 12 november 2014

Met deze brief bieden wij u de toegezegde rapportage over de voortgang van de uitvoering van het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme¹ (Kamerstuk 29 754, nr. 253), conform de gewijzigde motie van het lid Pechtold (Kamerstuk 29 754, nr. 267).² Een dergelijke voortgangsrapportage wordt in de komende periode bij ieder Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) toegezonden. In deze brief wordt tevens ingegaan op de toezeggingen met betrekking tot wetgeving, bestemmingsvisa, de organisatie Hizb-ut Tahrir (HuT) en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG).

Voortgang van het Actieprogramma

Met het Actieprogramma geeft het kabinet een additionele impuls aan de reeds eerder ingezette aanpak van het gewelddadig jihadisme. Een niet aflatende inzet op directe risicoreductie door middel van inlichtingenwerk, opsporing en vervolging is nodig om de directe dreiging die uitgaat van het gewelddadig jihadisme aan te pakken.

Met een combinatie van repressieve en preventieve maatregelen werken overheid en maatschappelijke partners aan een weerbare samenleving die in staat is de verhoogde dreiging nu en in de toekomst het hoofd te bieden en processen die leiden tot radicalisering en spanningen te voorkomen. Dat gebeurt via een sluitende aanpak van melding en signalering tot doorverwijzing naar ondersteunende voorzieningen en betrokken partners. Dit resulteert in een gerichte preventieve aanpak, waarbij ook de omgeving – ouders, broers, zussen- betrokken wordt.

¹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

² Uw Kamer is op 9 september jl. (Kamerstuk 29 754, nr. 266) geïnformeerd over de maatregelen omtrent reisgegevens, de verdeling van de capaciteit ten behoeve van uitvoering van het Actieprogramma en de aanpassing van de rijkswet op het Nederlanderschap.

Daarnaast zijn brede maatregelen nodig om de rechtsstaat te versterken en een gezamenlijke alliantie te smeden tegen extremisme en haat in onze samenleving. Dit vergt dat evenwichtige stemmen in onze samenleving ruim baan krijgen en dat jongeren die kwetsbaar zijn voor radicalisering een ander geluid te horen krijgen. De onderliggende waarden van de rechtstaat kunnen niet vaak en breed genoeg uitgedragen worden. Het keren van een maatschappelijk tij waarin extreme opvattingen voedingsbodem vinden, is een proces van lange adem. Preventie van radicalisering, haat en extremisme vergt inzet en vertrouwen van alle betrokken partijen: nationaal én lokaal, zowel vanuit etnische en religieuze gemeenschappen als door individuen. Samenwerking met de islamitische gemeenschappen is daarbij cruciaal.

De uitvoering van het Actieprogramma is in volle gang. De onderstaande actiepunten uit het Actieprogramma worden prioritair uitgevoerd:

- De Nationale Politie is goed geprepareerd voor het direct en adequaat handelen bij een terroristische aanslag, door het aanpakken van de dreiging van opkomende terrorisme in Nederland, veroorzaakt door personen die deelnemen of steun geven aan de jihad. Dit onder andere doordat er een Nationale Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (NSGBO) is ingericht die stand-by staat.
- De Kmar is vertegenwoordigd in het NSGBO van de politie en heeft daarnaast een Landelijke Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (LSGBO) ingericht ten behoeve van de aanpak van jihadisme.
- In het kader van voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme wordt geïntensiveerd ingezet op de financiële aanpak van jihadisten. Zo wordt momenteel binnen de Financial Intelligence Unit gericht capaciteit ingezet op de financiële aanpak van jihadisten en is bij het Functioneel Parket een officier van justitie vrijgemaakt om terrorismefinanciering aan te pakken.
- Het ontvangen, verwerken en doorgeven van meldingen met betrekking tot extremisme is belegd bij de stichting NL Confidential middels de inzet van haar meldpunt Meld Misdaad Anoniem («M»). Daarmee is maatregel 23a (Nationaal Meldpunt Extremisme) de facto gerealiseerd. Burgers en professionals kunnen hier terecht met anonieme meldingen over alle vormen van extremisme. Het Meldpunt geeft de meldingen door aan de juiste instanties of verwijst de melder indien de melding niet anoniem kan worden gedaan.
- Het OM vordert met het intensiveren en coördineren van de strafrechtelijk aanpak van (dreigend) terrorisme. Er is binnen het OM meer capaciteit vrijgemaakt voor dit onderwerp. Zeven extra officieren van justitie worden aangesteld vanwege de jihaddossiers; twee bij het landelijk parket en vijf in Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Arnhem.
- Het expertcentrum maatschappelijke spanningen en radicalisering zal praktische ondersteuning gaan bieden aan gemeenten en professionals bij hun aanpak van radicalisering en het vroegtijdig signaleren van zorgwekkende ontwikkelingen en maatschappelijke spanningen (per 1 januari 2015 operationeel als onderdeel van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit).
- Gemeenten die met radicaliseringsproblematiek worstelen, zijn met rijks gelden ondersteund om hun lokale preventieve aanpak verder uit te bouwen, bijvoorbeeld met het versterken en trainen van netwerken van sleutelfiguren.
- Ook scholen die kampen met vragen en signalen worden gesteund. Het Ministerie van OCW heeft, met de NCTV, trainers beschikbaar gesteld om de deskundigheid van bestuurders en docenten te vergroten; er zijn vertrouwens-inspecteurs getraind; en alle beschikbare informatie en instrumenten zijn beschikbaar gesteld via de relevante onderwijsportalen.

- Er worden intensieve overleggen gevoerd met maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren, om hen te ondersteunen bij het bieden van tegengeluid en de weerbaarheid in eigen kring te versterken. Waar sleutelfiguren worden bedreigd, worden beveiligingsmaatregelen getroffen.

Een uitgebreide rapportage over de voortgang van de diverse maatregelen treft u aan in de bijlage.

Toezeggingen wetgeving, bestemmingsvisa, Hizb-ut Tahrir en VNG

Met betrekking tot de in het Actieprogramma aangekondigde wetgeving is aan uw Kamer een laatste stand van zaken toegezegd. In het debat van 4 september jl. is aangegeven dat de aangekondigde wetsvoorstellen zo mogelijk nog dit jaar in consultatie gaan. Twee voorstellen koersen hierop af: het wetsvoorstel tot wijziging van de «Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek in verband met de selectieve woningtoewijzing op grond van overlast gevend, crimineel, extremistisch of radicaal gedrag» en de wijziging van de rijkswet op het Nederlandschap in verband met intrekking van het Nederlandschap ter bescherming van de nationale veiligheid. Voor de andere wetsvoorstellen geldt de planning om ze, waar mogelijk gebundeld, in het voorjaar van 2015 in consultatie te brengen. Voor deze wetsvoorstellen geldt dat zorgvuldige vormgeving noopt tot iets meer voorbereidingstijd.

De toezegging om nogmaals de juridische mogelijkheden te bezien als bedoeld in de motie bestemmingsvisa (motie Dijkhoff, Kamerstuk 29 754, nr. 225), is meegenomen in het Actieprogramma. Het complete pakket werpt wezenlijke belemmeringen op tegen uitreis met jihadistische intenties. Zo zal onder andere uitreis met jihadistische intenties met gebruik van een Nederlandse identiteitskaart onmogelijk worden gemaakt. Daartoe wordt een wetsvoorstel voorbereid dat voorziet in het opleggen van een uitreisverbod voor personen aan wie een paspoort is geweigerd of waarvan het paspoort vervallen is verklaard. Deze toezegging wordt hiermee gestand gedaan.

Tijdens het jihadismedeбат op 4 september jl. (Handelingen II 2013/14, nr. 10, item 2) is, naar aanleiding van vragen van de heer Haersma Buma (CDA), toegezegd te onderzoeken of ontbinding van een organisatie als de Hizb-ut Tahrir (HuT) mogelijk is. In generieke zin is over het verbieden van dergelijke organisaties in de brief aan uw Kamer van 9 september jl. (Kamerstuk 29 754, nr. 266) bericht. Meer specifiek is op de HuT nader ingegaan in de beantwoording van de vragen (29 oktober 2014) van de leden De Graaf en Wilders (beiden PVV) aan de Minister van Veiligheid en Justitie over het bericht «moslims delen flyers uit voor protest» (Aanhangsel Handelingen II 2014/15, nr. 409). Zoals in de antwoorden op de Kamervragen is aangegeven, is ontbinding of een verbod van de HuT op dit moment niet aan de orde.

Conform de toezegging aan het lid Pechtold wordt vanzelfsprekend de VNG betrokken bij de integrale aanpak van het jihadisme. Het is van belang dat op lokaal niveau adequaat wordt geacteerd bij signalen van radicalisering. VNG kan een belangrijke rol spelen bij de informatievertrekking aan een breed palet van bestuurders. Met de VNG is onder andere de afspraak gemaakt om het Strategisch Beraad Veiligheid te informeren over de voortgang van de uitvoering van het Actieprogramma. Tevens wordt in dit overleg het DTN op hoofdlijnen toegelicht.

Tot slot

Het meest recente dreigingsbeeld (DTN37) (Kamerstuk 29 754, nr. 270) bevestigt nogmaals de dreiging die uitgaat van het mondiale jihadisme en de noodzaak van een nationale en internationale integrale aanpak van jihadisme. Het Actieprogramma is het noodzakelijke krachtige antwoord op de huidige jihadistische dreiging. De ingezette maatregelen dragen rechtstreeks bij aan het indammen ervan. Het is nu zaak de maatregelen consequent te implementeren en voortdurend kritisch te blijven bezien waar aanvullingen en aanscherpingen nodig zijn.

De Minister van Veiligheid en Justitie,
I.W. Opstelten

De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
L.F. Asscher

Bijlage 1: Voortgangsrapportage Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme

Inleiding

Met de 38 maatregelen in het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme blijft het Kabinet stevig inzetten op de bestrijding en verzwakking van de jihadistische beweging in Nederland en tegengaan van radicalisering. Voor u ligt de eerste voortgangsrapportage inzake de uitvoering van dit Actieprogramma (conform de gewijzigde motie van het lid Pechtold 29754, nr. 267). Hierin wordt een stand van zaken gegeven over de verschillende actiepunten. Hierbij wordt vooral ingegaan op belangrijkste vorderingen geboekt sinds de aanbidding van het Actieprogramma op 28 augustus en het aansluitende debat op 4 september 2014.

De opzet van deze voortgangsrapportage sluit aan bij de vijf groepen maatregelen zoals in het Actieprogramma benoemd: risicoreductie jihadgangers, interventies uitreis, radicalisering, sociale media en informatie-uitwisseling. Per groep maatregelen wordt over de voortgang gerapporteerd en waar mogelijk en relevant, worden beschikbare aantallen genoemd ter illustratie van de toepassing van maatregelen uit het Actieprogramma. Aantallen die lopende opsporing- en/of inlichtingenonderzoeken schaden, zijn uiteraard niet in deze voortgangsrapportage opgenomen. De genoemde aantallen betreffen de cumulatieve aantallen sinds de verhoging van het dreigingsniveau naar 'substantieel' in maart 2013, tenzij anders vermeld.

In deze eerste voortgangsrapportage wordt verder ingegaan op diverse toezeggingen, onder andere gedaan tijdens het plenaire debat inzake jihadisme (4 september 2014). Dit wordt expliciet in de tekst aangegeven.

Het Actieprogramma omvat een overzicht van alle maatregelen die het kabinet inzet in de aanpak van jihadisme. Dit betreft echter geen statische werkvoorraad, maar is een dynamische werkdocument, waarbij voortdurend wordt bekeken waar aanvullingen en aanscherpingen nodig zijn in de aanpak. Indien van toepassing gebeurt dit met name op basis van het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), waarin een laatste inschatting van de terroristische dreiging in Nederland wordt gegeven, en nieuwe inzichten en ervaringen uit de uitvoeringspraktijk.

1. Risicoreductie jihadgangers

De risico's die uitgaan van jihadisten en jihadgangers worden met alle mogelijke middelen beperkt. Hiertoe wordt een samenstel van strafrechtelijke, bestuurlijke en maatschappelijke maatregelen ingezet.

Recentelijk zijn diverse personen aangehouden in verband met voorbereiding van terroristische misdrijven en/of deelname aan een terroristische organisatie. Zo zijn er in Den Haag twaalf personen aangehouden die in verband kunnen worden gebracht met jihadistische activiteiten. In totaal lopen er in Nederland op dit moment ruim dertig 'jihad-gerelateerde' strafrechtelijke onderzoeken naar circa zestig personen. Daarbij gaat het onder meer over deze verdenkingen: samenspanning tot deelname aan de gewapende strijd, voorbereiden terroristische handelingen, opruiing, bezitten en verspreiden van jihadteksten, faciliteren en bevorderen jihadgang en het voorbereiden van terroristisch handelen. Personen die zijn aangehouden of veroordeeld voor terroristische misdrijven, zijn geplaatst op de speciale terrorismeafdeling (TA). Recent is de capaciteit op de terroristenafdelingen van de Penitentiaire Inrichting Vught uitgebreid (*maatregel 2*).

Alle onderkende jihadgangers worden bij terugkeer direct door politie en/of Koninklijke Marechaussee (KMar) verhoord (*maatregel 1d*). Waar mogelijk zet het Openbaar Ministerie (OM) in op strafrechtelijke vervolging van (potentiële) uitreizigers en terugkeerders (op welke grond dan ook) (*maatregel 1d en 14a, b en c*). Inmiddels zijn de eerste rechtszaken van teruggekeerde jihadgangers begonnen. Ook hanteert het OM het uitgangspunt dat van alle onderkende uitreizigers strafdossiers worden opgebouwd. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar een uitgereisde Nederlandse jihadganger die in een filmpje op Facebook opriep tot 'een sterke, stevige daad tegen de Nederlandse overheid'.

Van alle gekende uitreizigers zijn de sociale uitkeringen en toelagen stopgezet. Dit is inmiddels in ruim vijftig gevallen gebeurd. Tevens zijn veel uitreizigers uitgeschreven als ingezetenen in de Basisregistratie Personen (BRP) (*maatregel 9*). Er vindt op dit moment een extra inspanning plaats dit voor alle onderkende uitreizigers te doen.

Sinds december 2013 heeft de minister van Buitenlandse Zaken in overeenstemming met de ministers van Financiën en Veiligheid en Justitie besloten om elf personen op de nationale terrorismelijst te plaatsen. Van deze elf personen zijn er vijf sinds de aanbidding van het Actieprogramma op 28 augustus op de nationale terrorismelijst geplaatst. (*maatregel 8*). Door deze personen op de nationale terrorismelijst te plaatsen zijn hun financiële tegoeden bevroren en is het verboden hen financiële tegoeden of middelen ter beschikking te stellen. Op regelmatige basis bespreken de betrokken partners, waaronder het OM, of de sanctiemaatregel van toepassing kan worden verklaard op Nederlandse jihadisten.

Nederland wisselt internationaal proactief informatie uit over onderkende jihadistische reizigers met partners binnen en buiten Europa. Zoals toegezegd aan lid Pechtold (debat 4 september) ziet het proces er als volgt uit: Onderkende jihadistische reizigers worden voor Europese signalering opgevoerd in het SIS II. Daarbuiten wordt Interpol gebruikt om ook derde landen te informeren. Zo worden personalia van onderkende uitreizigers verstrekt aan INTERPOL die deze informatie verder internationaal verspreidt. Uiteraard gebeurt dit alleen wanneer

dit in het specifieke geval opportuun is en kan binnen de vigerende nationale en internationale wet- en regelgeving (*maatregel 6*).

De meeste uitreizigers hebben de Nederlandse nationaliteit. Waar onderkende uitreizigers niet de Nederlandse nationaliteit hebben kan de IND verblijfsrecht beëindigen als er concrete aanwijzingen zijn dat de vreemdeling een gevaar is voor de nationale veiligheid. Bij concrete aanwijzingen dient in de eerste plaats te worden gedacht aan een ambtsbericht van de AIVD of MIVD met deze conclusie. Als in deze situatie verblijfsrecht wordt beëindigd legt de IND een inreisverbod of een ongewenstverklaring op en signaleert de betrokkene als niet tot het Schengengebied toe te laten vreemdeling. De maatregel van het beëindigen van het verblijf wordt toegepast bij vreemdelingen die op basis van een ambtsbericht van de AIVD of MIVD in verband kunnen worden gebracht met jihadisme of een (potentiële) uitreis in dit kader en ten aanzien van wie de AIVD of MIVD heeft geconcludeerd dat zij een gevaar zijn voor de nationale veiligheid. Het gaat in de rapportageperiode om minder dan tien gevallen (*maatregel 5*).

Het kan voorkomen dat een uitgereisde Nederlander die de jihadistische beweging wil ontvluchten, bij een Nederlandse vertegenwoordiging in het buitenland om consulaire bijstand komt vragen. De Nederlandse ambassades in de relevante regio's zijn hierover geïnformeerd en via trainingen bewust gemaakt. Naast het leveren van de gebruikelijke consulaire bijstand kan het ministerie van Buitenlandse Zaken de betrokken partnerorganisaties in Nederland over dergelijke gevallen informeren (*maatregel 12*).

Ten slotte zijn er de afgelopen periode maatregelen getroffen om het kwaadwillenden moeilijker te maken om aan aanslagmiddelen te komen (*maatregel 10*). Zo is sinds 2 september 2014 de Europese regelgeving over het verhandelen en gebruiken van precursoren (grondstoffen) voor explosieven aangescherpt. De consultatiefase van de aanvullende Nederlandse wetgeving is inmiddels afgerond; deze conceptwetgeving wordt zo spoedig mogelijk voorgelegd aan de Raad van State. Sinds augustus 2014 zijn daarnaast tientallen detailhandelketens, groothandels, producenten en brancheorganisaties bezocht om hen te informeren over maatregelen ter preventie van terrorisme, de nieuwe regels en om afspraken te maken over de uitvoering daarvan. Medio november 2014 wordt een geactualiseerde versie van de bestaande handreiking voor bedrijven uitgegeven, waarmee bedrijven zich kunnen voorbereiden op het herkennen van verdachte activiteiten en op een mogelijke dreiging. De handreiking geeft inzicht in potentiële terroristische dreigingen voor bedrijven, in de organisatie en het beleid van terrorismebestrijding door de overheid, in de bijdrage die bedrijven kunnen leveren aan terrorismebestrijding en in waar bedrijven terecht kunnen met signalen en vragen. De handreiking wordt geactualiseerd, omdat in de herfst van 2014 verschillende bedrijven aangaven hier behoefte aan te hebben.

2. Interventies uitreis

De betrokken diensten en organisaties zetten alle mogelijke middelen in om potentiële uitreizigers tegen te houden (*maatregel 14*). Sinds de presentatie van het actieprogramma is een aantal keren strafrechtelijk ingegrepen met als doel het voorkomen van een uitreis. Dit was onder andere het geval bij de twee gezinnen in Huizen.

In enkele recente specifieke gevallen heeft de burgemeester contact opgenomen met de directe omgeving van een vermoedelijke uitreiziger met het doel de op handen zijnde uitreis te voorkomen (*maatregel 16*). Eveneens worden bij gegronde vermoedens van uitreis de reisdocumenten direct gesignaleerd ter vervallenverklaring en/of weigering (*maatregel 15*). In een aantal gevallen is ook bij onderkende uitreizigers het paspoort gesignaleerd ter vervallenverklaring. Alle gesignaleerde personen zijn en blijven in het vizier van de betrokken diensten. Tot op heden zijn er 52 paspoorten gesignaleerd ter vervallenverklaring. Zoals ook in reactie op de aangehouden motie Omtzigt werd aangegeven (Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 27 925 nr. 505), kan -indien het hier personen betreft die een paspoort van de tweede nationaliteit bezitten- het land van de tweede nationaliteit worden verzocht een vergelijkbare maatregel treffen. Uiteraard kan dit alleen wanneer dit in het specifieke geval opportuun is en past binnen de vigerende nationale en internationale wet- en regelgeving.

Ter versterking van deze maatregelen heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), na de totstandkoming van het Actieprogramma, alle gemeenten geïnformeerd over de procedure die gevolgd dient te worden bij de opname van personen in het register paspoortsignalering (RPS) en de procedure van weigeren of vervallen verklaren van paspoorten op grond van deze signalering (beide reeds bestaande procedures). Deze procedure stelt gemeentes in staat een paspoort te laten vervallen of een nieuw paspoort te weigeren, nadat deze persoon is opgenomen in het RPS.

In de periode 1 februari 2013 tot 13 september 2014 zijn bij de Raad voor de Kinderbescherming 33 aan jihadisme gerelateerde kindzaken gemeld. Het ging om 25 kinderen die mogelijk in gezinsverband zouden vertrekken en om acht individuele minderjarige potentiële vertrekkers (*maatregel 17*).

3. Radicalisering

Het tegengaan van radicalisering behelst drie hoofdlijnen: de aanpak van ronselaars en verspreiders van het radicale gedachtegoed; het signaleren en tegengaan van radicalisering; en het tegengaan van maatschappelijke spanningen. Indien sprake is van ronselen voor de gewapende strijd wordt strafrechtelijk ingegrepen (*maatregel 18*). Op dit moment is er in Den Haag een zaak onder de rechter in verband met het in georganiseerd verband ronselen (art 140a Sr en art 205 Sr). In deze context is ook de toezegging aan het lid Van der Staaij (plenair debat 4 september 2014) relevant om, naar aanleiding van de demonstraties afgelopen zomer, terug te komen op het resultaat van de inzet van het juridisch instrumentarium inzake haatzaaien en opruiing. Hiertoe het volgende: de demonstraties in Den Haag hebben aanleiding gegeven tot het starten van strafrechtelijke onderzoeken. Het OM heeft op dit moment geen aanwijzingen dat het juridisch instrumentarium daarvoor onvoldoende is. Er zijn nog geen vervolgingsbeslissingen in de lopende onderzoeken genomen. Met zekerheid kan hier pas meer over worden gezegd nadat de rechter zich over de zaken heeft gebogen. Mocht blijken dat het instrumentarium onvoldoende is dan wordt hierop in een volgende rapportage teruggekomen. Ik verwijs u in dit

verband ook naar mijn antwoorden van 25 augustus 2014 op diverse sets schriftelijke vragen¹.

Bij de aanpak van radicalisering is een sleutelrol weggelegd voor gemeenten. Daarom zijn nadere afspraken gemaakt met o.a. de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) over samenwerking op dit dossier. Daarnaast is bij gemeenten en professionele instellingen (bijvoorbeeld het onderwijsveld) gepeild welke directe steun noodzakelijk is bij het opzetten of uitbouwen van een gedegen preventieve aanpak. Hierbij zijn diverse acties in gang gezet. Vanuit de Rijksoverheid is geld beschikbaar gesteld ter intensivering van de aanpak van radicalisering in de zogenoemde prioritaire gemeenten. Dit heeft geleid tot financiële ondersteuning van projecten in een aantal gemeentes. De ondersteunde projecten zijn met name gericht op de opbouw van effectieve netwerken van relevante samenwerkingspartners en formele en informele sleutelfiguren. Dit ten behoeve van zowel de signalering als voor de aanpak (*maatregel 22c*). Ook is er een pilot van start gegaan om te testen op welke wijze een (online) community met relevante stakeholders kan worden vormgegeven. Deze (online) community gaat zich richten op een effectieve aanpak en toegang tot een up-to-date beeld van (online) radicalisering en triggers voor maatschappelijke spanningen. Hiermee worden lokale overheden en professionals beter in staat gesteld signalen te melden en te duiden ten behoeve van mogelijke aansluitende interventies (*maatregel 25d*).

Over de oprichting van een expertcentrum ten behoeve van gemeenten en professionals is uw Kamer door de Minister van SZW op 30 oktober jl. geïnformeerd (brief 'invulling transformatie kennisfunctie', 30 oktober 2014). Het expertcentrum zal per 1 januari 2015 opgestart zijn. Dit centrum zal gemeenten, maatschappelijke instellingen en professionals bijstaan bij hun inspanningen tegen radicalisering (*maatregel 25a*).

De bestaande pool van trainers ten behoeve van de ondersteuning van onderwijsinstellingen is uitgebreid. Deze trainers geven trainingen over radicalisering en jihadisme aan (onderwijzend) personeel van MBO/ROC's, HBO'en en WO-instellingen (*maatregel 24a*). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft de bestaande producten voor de onderwijsinstellingen op het gebied van radicalisering laten vernieuwen en stelt deze beschikbaar via de portals voor (sociale) veiligheid (Centrum school en veiligheid: <http://www.schoolveiligheid.nl/> en Integraalveilig-HO: <http://www.integraalveilig-ho.nl/>). Deze portals bieden onderwijsinstellingen relevante informatie aan om met dit (sociale) veiligheidsthema om te gaan. Daarnaast is een link naar de Toolbox Extremisme van de NCTV op de verschillende onderwijswebsites geplaatst (*maatregel 24b*).

Naast de samenwerking met gemeenten en professionals is het van groot belang dat er goed contact is met diverse organisaties en sleutelfiguren uit islamitische- en migrantengemeenschappen. Om deze medestanders in de strijd tegen

¹ Antwoorden van minister Opstelten (VenJ) op schriftelijke vragen van het lid Wilders (PVV), de leden Van Klaveren en Bontes (beiden Groep Bontes / Van Klaveren) en de leden Oskam en Heerma (beiden CDA) over een anti ISIS demonstratie in de Schilderswijk op 10 augustus 2014 (25 augustus 2014, 550457)

extremisten goed te betrekken en te ondersteunen zijn diverse acties ondernomen. Zo worden, indien sleutelfiguren worden bedreigd, beveiligingsmaatregelen getroffen (*maatregel 22b*). Er vindt regelmatig overleg plaats op ambtelijk en bestuurlijk niveau met religieuze leiders, moskeebestuurders en vertegenwoordigers uit islamitische- en migrantengemeenschappen. Het doel van deze overleggen is om tot afspraken te komen waarmee de overheid en de verschillende gemeenschappen in gezamenlijkheid optrekken in het tegengaan van radicalisering, in het oppakken van uitdagingen op het gebied van opvoeding en identiteitsvorming en in het aanpakken van discriminatie in velerlei vormen. Begin december vindt een eerste overleg plaats tussen de minister van SZW en vertegenwoordigers (*maatregel 21*).

Uit overleggen met sleutelfiguren en vertegenwoordigers vanuit diverse organisaties en platforms zijn initiatieven naar voren gekomen om tegengeluid te bieden tegen jihadistische propaganda en de weerbaarheid van met name jongeren te versterken. Deze initiatieven worden geïnventariseerd en waar mogelijk en wenselijk ondersteund vanuit het Rijk (*maatregel 27a, b, c en d*). De initiatieven die maatschappelijk tegengeluid mobiliseren en de weerbaarheid tegen radicalisering en sociale spanningen in gemeenschappen versterken komen hier voor in aanmerking. In één gemeente is een pilot gestart om de vragen die in de betrokken gemeenschappen leven te inventariseren. Doel is om vervolgens vanuit de nationale en lokale overheid actief en gericht te kunnen communiceren in reactie of antwoord op deze behoeften. Dit project wordt geëvalueerd en mogelijk in de komende periode in andere gemeenten toegepast (*maatregel 27d en e*).

Er komt op korte termijn een onafhankelijke steunpunt voor de families van jihadististen en (potentiële) jihadgangers (*maatregel 23b*). Omdat de vraag van ouders zowel preventie van radicalisering als het voorkomen van uitreis betreft, werken de NCTV en SZW hierbij nadrukkelijk samen. Een kwartiermaker zal, in nauwe samenwerking met bestaande maatschappelijke initiatieven, deze faciliteit inrichten. Het steunpunt gaat begin volgend jaar van start.

Het ontvangen, verwerken en doorgeven van meldingen met betrekking tot extremisme is belegd bij de stichting NL Confidential middels de inzet van haar meldpunt Meld Misdaad Anoniem ('M'). Daarmee is *maatregel 23a* (Nationaal Meldpunt Extremisme) de facto gerealiseerd. Burgers en professionals kunnen hier terecht met anonieme meldingen inzake alle vormen van extremisme (links-, rechts-, islamitisch en dierenrecht extremisme). De medewerkers van M zijn door de NCTV op dit onderwerp aanvullend getraind. Het meldpunt geeft de meldingen door aan de juiste instanties of verwijst de melder door indien geen anonieme melding gedaan kan worden.

4. Sociale media

De verspreiding van online radicaliserende, haatzaaiende, gewelddadige jihadistische content wordt bestreden. Hiertoe wordt voor het einde van dit jaar een 'social media team', OSINT bij de Nationale Politie versterkt (*maatregel 29d*). In dit team wordt specialistische kennis van de jihadistische beweging en van sociale media bijeengebracht, waardoor een verbeterde informatiepositie gerealiseerd kan worden, noodzakelijk voor preventie, signalering en eventuele

de-radicalisering. Het team is op termijn 24 uur per dag/7 dagen per week inzetbaar. Tevens fungeert dit team als ondersteuning van opsporingseenheden.

Binnen de politieorganisatie treedt dit team signalerend en coördinerend op bij de bestrijding van de verspreiding van radicaliserende, haatzaaiende jihadistische content. Hierbij wordt een tweesporenbeleid gehanteerd. In de eerste plaats worden producenten en verspreiders van online jihadistische propaganda en de digitale platforms die zij misbruiken, geïdentificeerd en aangepakt. Daarnaast wordt samen opgetrokken met relevante online dienstverleners (sociale media bedrijven, internet service providers etc.) om effectief op te kunnen treden tegen jihadistische uitingen (*maatregel 29e*). Ook zal de NCTV, mede aan de hand van gegevens van dit team, een geactualiseerde lijst van online jihadistische media bijhouden en publiceren (*maatregel 29h*). Beide sporen beogen een wezenlijke vermindering van Nederlandstalig jihadistisch materiaal op het internet.

5. Informatie-uitwisseling

Ten slotte wordt in de aanpak van het jihadisme ingezet op verhoging van effectiviteit van de inspanningen van betrokken organisaties. Dit gebeurt door te investeren in kennis, kunde en samenwerkingsverbanden op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

De afgelopen weken is op verschillende momenten en op verschillende niveau's met de lokale partners overlegd over het tegengaan van radicalisering. De komende periode worden nadere afspraken gemaakt over de interbestuurlijke samenwerking tussen lokaal en nationaal niveau (*maatregel 31*). Inzake de lokale aanpak in de meest betrokken gebieden zijn de multidisciplinaire casusoverleggen en samenwerking verder doorontwikkeld (*maatregel 30*). Ook worden de relevante lokale netwerken versterkt door gericht projecten te ondersteunen die hier aan bijdragen (zie ook 3. Radicalisering).

Binnenkort wordt een geactualiseerde handreiking voor gemeenten gepubliceerd, met daarin informatie over de rol van gemeenten bij het signaleren en tegengaan van radicalisering. Tevens vinden gemeenten daarin informatie over wat te doen bij een dreiging of aanslag. De handreiking wordt geactualiseerd op verzoek van gemeenten, naar aanleiding van de grote aandacht voor radicalisering en jihadisme in de herfst van 2014. Ook wordt de Kennisbank Terrorisme uitgebreid met een applicatie (app) waarmee eerstelijnsprofessionals (zoals wijkagenten en jongerenwerkers) vanaf hun mobiele telefoon toegang tot informatie over terroristische organisaties krijgen (*maatregel 35*).

Op nationaal niveau heeft de politie een coördinerende Nationale Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (NSGBO) ingericht en in alle eenheden draaien Staven Grootchalig en Bijzonder Optreden (SGBO's) ter preparatie op (ernstige dreiging van) een terroristische aanslag (*maatregel 32c*). De Koninklijke Marechaussee (KMar) is vertegenwoordigd in het NSGBO van de politie en heeft daarnaast een Landelijke Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden (LSGBO) ten behoeve van aanpak jihadisme ingericht. In het kader van voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme wordt geïntensiveerd ingezet op de financiële aanpak van jihadisten. Zo wordt momenteel binnen de Financial Intelligence Unit gericht capaciteit ingezet op de financiële aanpak van jihadisten en is bij het Functioneel Parket een officier van justitie vrijgemaakt om terrorismefinanciering aan te pakken. De FIU-NL heeft vertrouwelijk met banken

en met relevante money transfer providers informatie gedeeld en hen daarmee in staat gesteld risicotransacties te onderkennen. Vervolgens worden alle meldingen van deze bedrijven bekeken en bezien op een match met jihadisten en facilitatoren.

Het OM vordert met het intensiveren en coördineren van de strafrechtelijk aanpak van (dreigend) terrorisme (*maatregel 32*). Er is binnen het OM meer capaciteit vrijgemaakt voor dit onderwerp. Zeven extra officieren van justitie worden aangesteld vanwege de jihaddossiers; twee bij het landelijk parket en vijf in Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Arnhem. Het Landelijk Parket (LP) heeft binnen het OM de centrale coördinatie op de aanpak van jihadisme. Het LP kan vanuit de coördinerende rol de regionale parketten goed bedienen wanneer zij vragen om ondersteuning en er ontstaat een duidelijker beeld van hetgeen er in Nederland op strafrechtelijk gebied op de verschillende parketten gebeurt.

Naar aanleiding van het debat op 4 september jl. is, zoals ook vermeld in de brief van 9 september 2014 (Kamerstukken II 29 754, nr. 266), de uitvoering van maatregel 34 met betrekking tot het gebruik van reisgegevens om de detectie van jihadisten en zware criminelen te verbeteren bijgesteld. Op korte termijn zal een technische voorziening worden gerealiseerd. Deze wordt voor de zomer van 2015 opgeleverd. De financiering ervan gebeurt met reeds toegezegde Europese gelden. Met gebruikmaking van deze technische voorziening kan een officier van justitie op basis van met name artikel 126nd Wetboek van Strafvordering door geautomatiseerde en gerichte vergelijking reisgegevens vorderen bij de KMar en de Douane. Conform de huidige wettelijke bevoegdheden beschikken deze momenteel namelijk respectievelijk over een beperkte set van check in-gegevens voor de bestrijding van illegale migratie en de verbetering van grenstoezicht en over een beperkte set van reserverings- en check in-gegevens van passagiers voor goederencontrole (artikel 2.2a, derde lid, Vreemdelingenbesluit 2000 en artikelen 13 en 14 Communautair douanewetboek en 1:32 Algemene douanewet). Het beslaat de gegevens van een aantal vluchten die met name de EU buitengrens passeren. Indien bij de gerichte vergelijking overeenkomsten zijn met de gegevens van de KMar of de Douane wordt een match gegenereerd en worden alleen deze gegevens uit de match doorgezonden naar het OM.

Naar aanleiding van de toezegging aan het lid Pechtold (plenair debat 4 september 2014) kan inzake de problematiek van gestolen en verloren paspoorten worden gemeld dat de KMAR, in samenwerking met de politie, voor het einde van dit jaar een impactanalyse zal uitvoeren. Deze analyse heeft betrekking op het verkrijgen van geautomatiseerde en brede toegang van de KMAR en de Zeehavenpolitie tot het systeem Stolen and Lost Travel Documents (SLTD) van Interpol, naast de andere systemen (SIS II en OPS), op de grens.

Nederland heeft samen met Marokko binnen het multilaterale kader van het Global Counterterrorism Forum (GCTF) het initiatief genomen tot het "The Hague-Marrakech memorandum on good practices for a more effective response to the 'Foreign Terrorist Fighters' phenomenon". Met de aanname hiervan in september 2014 is een belangrijke stap gezet in de versterking van de internationale samenwerking inzake de bestrijding van jihadgangers. Nederland en Marokko zullen vanaf eind 2014 de GCTF-werkgroep leiden ter implementatie van de aanbevelingen uit dit memorandum (*maatregel 36b*).

Ook in EU verband wordt de samenwerking verder geïntensiveerd. Op 7 juli 2014 heeft de minister van Veiligheid en Justitie samen met de verantwoordelijk bewindspersonen van een kopgroep van inmiddels tien EU-lidstaten een Europees actieplan opgesteld om de toegenomen jihadistische dreiging tegen te gaan (*maatregel 36a*). Het betreft een pakket aan maatregelen dat op 9 oktober door de JBZ-raad is verwelkomd en richting geeft aan de versterking van de aanpak van jihadisme door de EU. Het EU actieplan sluit direct aan op het Nederlandse Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme.

Inzake de versterking proactieve informatie-uitwisseling vermelden wij tot slot dat bestaande instrumenten steeds beter worden gebruikt. Nederland wisselt internationaal proactief informatie uit over bekende jihadistische reizigers met partners binnen en buiten Europa. Dit geldt voor zowel in- als uitreizigers. Bekende jihadistische reizigers worden voor Europese signalering opgevoerd in het SIS II. Nederland is ook, samen met andere lidstaten, het gesprek aangegaan met de Europese Commissie om uitbreiding van het gebruik en mogelijkheden van het SIS II te verkennen (*maatregel 37a*). Daarbuiten wordt Interpol gebruikt voor het internationaal signaleren van jihadreizigers. Tevens wordt in toenemende mate informatie over jihadistische reizigers gedeeld met het Europol Focal Point, zodat een centraal knooppunt ontstaat voor gezamenlijke analyse. Nederland spoort andere EU lidstaten ook aan om de inzet van deze instrumenten te versterken (*maatregel 38*).

Bijlage 2: Het mondiaal jihadisme: een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering

Inleiding

In maart 2013 is het dreigingsniveau in Nederland verhoogd van beperkt naar substantieel. Belangrijkste reden voor deze verhoging was de grote toename in uitreizen van Nederlandse jihadisten naar strijdgebieden in Syrië. Aanvankelijk werd er in diverse Nederlandse media met scepsis gereageerd. De vraag werd gesteld waarom het uitreizen de dreiging zou verhogen. De uitreizigers hadden immers het begrijpelijke en verondersteld gelimiteerde doel om de Syrische burgerbevolking te hulp te schieten in haar legitieme verzet tegen het Assadregime. Er was weinig oog voor de ideologische motivatie van uitreizigers en de risico's en dreigingen die daaruit zouden kunnen voortvloeien.

Gaandeweg is duidelijk geworden hoezeer de Syrisch-Iraakse regio door chaos en extreem geweld, ook van oppositiegroepen, wordt geteisterd. Extremistische krachten, met ISIS als de voornaamste exponent, hebben terrein gewonnen. De opmars van ISIS vormt een acute existentiële dreiging voor etnische en religieuze minderheden in de regio. Dit leidt ook in het Westen tot solidariteitsbetuigingen en toenemende spanningen onder verwante etnische en religieuze groepen. Dit bevestigt dat politiek-religieus extremisme, niet alleen op regionaal, maar ook op mondiaal niveau destabiliserende uitstralingseffecten kan hebben.

In Nederland hebben we de afgelopen tijd gezien hoe aanhangers van ISIS zich openlijk manifesteerden en er als gevolg daarvan maatschappelijke spanningen ontstonden. Hoewel het hier in Nederland gaat om kleine aantallen aanhangers, is het maatschappelijk versturende effect van het optreden van de jihadisten buitenproportioneel groot. Dit komt mede doordat jihadisten zich opwerpen als de enige legitieme geloofsvertegenwoordigers van moslims. Hierdoor wordt de beeldvorming over de totale moslimpopulatie negatief beïnvloed. Dit terwijl de overgrote meerderheid van de moslims in Nederland extremisme in naam van de islam op geen enkele manier steunt. Moslims zien in dat zij zelf veelal het grootste slachtoffer zijn van dit extremisme. Er leven desondanks in de samenleving veel vragen over het jihadisme, de dreiging die ervan uitgaat, wat de verschijningsvormen zijn in Nederland en hoe het zich verhoudt tot bredere moslimgemeenschappen.

Met deze analyse wordt tegemoet gekomen aan de vraag vanuit de Kamer (GroenLinks, Kamerlid Van Ojik) naar een analyse van het fenomeen jihadisme en een reflectie op

radicalisering, in het licht van het gepresenteerde Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme.

Deze analyse is gebaseerd op de expertise van de professionals werkzaam bij de NCTV en vormt een aanvulling op de reeds gepubliceerde rapporten en analyses die de afgelopen jaren over het fenomeen jihadisme en radicalisering verschenen zijn en die ten grondslag liggen aan het Nederlandse CT-beleid, in het bijzonder het meest recente AIVD rapport *Transformatie van het jihadisme in Nederland*.¹

In de hiernavolgende tekst zal dieper ingegaan worden op het fenomeen mondiaal jihadisme en zijn manifestatie in Nederland. De vraag wordt beantwoord wat het mondiaal jihadisme inhoudt en wat de factoren zijn die tot de huidige (her)opleving van het jihadisme hebben geleid. Het is noodzakelijk dat wij het jihadisme en zijn manifestatie in Nederland trachten te begrijpen: inzicht in dit fenomeen, en in de processen en motieven die hierbij een rol spelen, is immers een noodzakelijke voorwaarde om vast te kunnen stellen welke aanpak geboden is. Daarom is de gedachtewereld van het jihadisme voor deze analyse als vertrekpunt genomen. Omdat er aan het omarmen van extremistisch gedachtegoed een proces van radicalisering vooraf gaat, zal er tevens worden gereflecteerd op dit thema. Om effectief te kunnen ingrijpen bij processen van radicalisering is immers begrip van de mogelijke aantrekkingskracht van en ontvankelijkheid voor de extremistische boodschap noodzakelijk.

Fenomeenanalyse

Wat is mondiaal jihadisme?

Het mondiaal jihadisme is te duiden als een wereldwijde gewelddadige ideologische beweging met sekte-achtige kenmerken. Hoewel het mondiaal jihadisme vaak in verband wordt gebracht met de politieke islam (het islamisme) en ook deels op de zelfde bronnen teruggrijpt, vormt het mondiaal jihadisme juist een radicale breuk met het islamisme als politieke stroming.² Jihadisten uiten dan ook veelal harde kritiek op islamistische bewegingen. Zij verwijten islamisten het erkennen van parlementair democratische systemen en het deelnemen aan verkiezingen. Daarmee zouden

¹ 'Transformatie van het jihadisme in Nederland -zwermdynamiek en nieuwe slagkracht', AIVD, juni 2014.

² Osama bin Laden heeft het mondiaal jihadistisch denken in het midden van de jaren negentig ontwikkeld. Hij borduurde voort op de door zijn inspirator Abdullah Azzam (1941-1989) geponeerde leerstelling dat moslims wereldwijd de *individuele* verplichting hebben om islamitisch grondgebied, dat is bezet door niet-moslims, te bevrijden. Waar echter Azzam de strijd een territoriale en paramilitaire signatuur gaf, liet Bin Laden de territoriale en paramilitaire beperkingen vervallen. Zie: *Ideologie en strategie van het Jihadisme*, NCTb, december 2009.

islamisten de Goddelijke wetgeving, de sharia, hebben verloochend en een vorm van 'shirk' (afgoderij) plegen – een doodzonde voor jihadisten, en reden zich in sterke bewoordingen tegen islamistische stromingen te keren.

Jihadisten beschouwen moslims als een wereldwijd onderdrukte gemeenschap van gelovigen. Zij stellen dat in veel landen met een moslimmeerderheid, burgers lijden onder de repressie van tirannieke overheden, die op hun beurt worden gesteund door westerse overheden. Het Westen en corrupte regimes worden beschouwd als twee zijden van dezelfde medaille. Westerse autoriteiten zouden bovendien actief de religieuze identiteit van moslims onderdrukken of bestrijden. Met het spreken over democratie en mensenrechten zou het Westen, volgens jihadisten, moslims slechts 'zand in de ogen' trachten te strooien.

Het jihadisme verwerpt moderne natiestaten, omdat deze onvoldoende religieuze basis zouden kennen en bovendien geërfde constructies van het westerse kolonialisme zouden vormen. In het verlengde hiervan beschouwen aanhangers van het jihadisme alle internationale instituten (denk bijvoorbeeld aan de Verenigde Naties), die in hun ogen een gevestigde onderdrukkende orde symboliseren, als illegitiem.

Risicovol is dat de jihadisten politieke bewustwording onder moslims willen bevorderen en *tegelijktijd* de boodschap uitdragen dat deelname aan het bestaande politieke systeem op geen enkele wijze kan bijdragen aan de bestrijding van grieven van moslims. Jihadisten willen moslims bewust maken van hun 'kwetsbaarheden', waarbij slachtofferschap en het ervaren van (vermeend) onrecht de gemene deler is, terwijl ze de mogelijkheden om daaraan in politieke zin iets te doen onmogelijk achten. Dit kan een belemmerende werking hebben op de politieke integratie van moslims en kan ontvankelijke moslims in de armen van 'supra-politieke' radicale en/of extremistische groeperingen drijven.

Utopische heilsleer

Jihadisten wensen een 'authentiek' islamitisch kalifaat te vestigen omdat zij ervan overtuigd zijn dat alleen binnen de kaders van een volledige onderwerping aan Gods wetten onrecht wordt uitgebannen, iedereen gelijk is en er gerechtigheid bereikt wordt. Uitsluitend de invoering van een zuiver op (hun interpretatie van) de islam gebaseerde staatsinrichting zal volgens de jihadisten een einde maken aan de veelsoortige crises die moslimsamenlevingen thans plagen.

Gewapende strijd enige effectieve middel

Voor jihadisten vormt niet alleen het opkomen maar juist het *strijden* tegen onrecht en voor onderdrukte broeders en zusters 'raison d'être'. Jihadisten beschouwen het voeren

van een gewapende strijd als *de enige wijze* waarop daadwerkelijke verandering in de politieke en sociale omstandigheden van moslims kan worden bewerkstelligd. Het discours van mondiaal jihadisten is zowel gericht op bewustwording van identiteit als op politiek-ideologische (antidemocratische) stellingname. Binnen deze denktrant moet de gelovige zijn moslimidentiteit laten prevaleren boven alle andere deelidentiteiten. Niet alleen moeten moslims volgens jihadisten uitsluitend aan de (verbeelde) oemma (de universele geloofsgemeenschap) loyaliteit betuigen, zij moeten bereid zijn deze compromisloos te 'verdedigen'.

Problematisch is dat het religieuze solidariteitsprincipe (de doctrine van 'al wala' walbara', dat 'loyaliteit en afkeer' betekent) door moderne jihadistische ideologen en hun aanhangers in de meest absolute termen wordt uitgelegd. Zo wordt getracht dissidente geluiden de kop in te drukken en de afstand tot en vijandigheid naar andersdenkende buitenstaanders te maximaliseren. Dit kan ook de relatie met familieleden onder druk zetten en zelfs leiden tot het 'opofferen' van die relaties omwille van het nieuwe geloof. 'Broeders' mogen elkaar nooit afvallen en dit kan remmend of corrigerend optreden (op den duur) uitschakelen.

Geweld(sbereidheid) en de daarmee verbonden opofferingsgezindheid vormt voor jihadisten de enige potentieel emanciperende kracht. In woord, beeld en geschrift worden 'geleerden' aangehaald, die niet alleen de legitimiteit van het strijdvoeren bevestigen, maar ook de noodzaak tot een individuele morele afweging en een daarop gebaseerd handelen benadrukken. Omdat de autoriteit van islamitische instituten of nationale autoriteiten niet wordt erkend, is er van hen geen instemming vereist. Binnen jihadistische kringen gelden dan ook andere criteria voor het toekennen van de titel van 'geleerde' of 'prediker'. Deze titels worden niet uitsluitend verworven op basis van theologische kennis of een officiële bevoegdheid. Deze wordt veeleer toegekend op basis van de mate waarin het individu zich 'standvastig' (compromisloos) heeft betoond en/of 'beproevingen' heeft ondergaan (geleden hebben onder een vorm van statelijke repressie). Dit vloeit voort uit de jihadistische overtuiging dat 'de ware islam' en 'vervolging' een onlosmakelijke eenheid vormen.

Individualistische benadering

Waar islamisten religieuze educatie benadrukken als *noodzakelijke voorwaarde* voor de opbouw van een superieure rechtvaardige islamitische orde, bieden jihadisten aan het individu een 'short cut': voor hen is religieuze *ijver*, in de vorm van de bereidheid van het individu om te strijden (en te sterven) voor de islam, van veel grotere waarde dan het bezitten van religieuze *kennis*.

Paradoxaal is dat jihadisten claimen op te treden in naam van de 'oemma' maar dat zij in werkelijkheid breken met bestaande gemeenschappen, omdat die aan hun handelen eventuele beperkingen zouden kunnen opleggen. Jihadisten stellen in plaats van de gemeenschap, het handelingsvermogen van het individu centraal. Zij kennen individuen (leken) niet alleen het recht toe te oordelen over de toelaatbaarheid en legitimiteit van geweldstoepassing, maar verschaffen daarbij ook de argumentatie om zelf dit recht in handen te nemen. Deze individualistische benadering, de 'privatisering' of 'fragmentering' van het geweldsmonopolie, is een wezenlijke component van de dreiging die er van jihadisten uitgaat.

In zijn nadruk op individualisme keert het jihadisme, dat zich mede beroept op een religieus gedachtegoed, enkele kernelementen van reguliere religiebeleving juist om. Religie geeft onder meer kracht en kan gelden als ondersteuning en rechtvaardiging bij het optreden tegen ervaren onrecht. Voor mensen in een kwetsbare positie, die zich onrechtvaardig behandeld menen, kan religie ook een specifieke functie hebben, die door het jihadisme als het ware in spiegelbeeld wordt gebruikt. In het aanspreken van het individu in 'splendid isolation' verschilt het jihadisme niet van de bredere aandacht van religie(s) voor de kwetsbare medemens. Religie in het algemeen biedt de mens een manier van 'coping', houvast en troost bij moeilijkheden en frustraties in het leven, en is in wezen ondersteunend bij een proces van zingeving en *zelfverwerkelijking*.³ Het jihadistisch gedachtegoed biedt juist de mogelijkheid het zelf 'te ontvluchten' door het eigen leven volledig weg te cijferen en in dienst te stellen van 'het hogere doel'. Niet zelfverwerkelijking maar de bereidheid tot absolute *zelfverloochening* is voor jihadisten graadmeter van vroomheid en overtuiging. Dit leidt in de meest extreme vorm tot de 'zelfmoordaanslag' waarbij het individu *zichzelf* volkomen vernietigt in de overtuiging dat hij zich omwille van de mondiale *gemeenschap* opoffert.

Gemilitariseerde vorm van hulpverlening

Hoewel buiten jihadistische kring het beeld is dat jihadisten zich aansluiten bij terroristische groeperingen is hun zelfperceptie een geheel andere. Reizigers naar jihadistische strijdtonelen beschouwen hun bijdrage aan de strijd als een gemilitariseerde vorm van humanitaire hulpverlening. Onder jihadisten staat de moslimstrijder die goed en bloed opoffert 'omwille van Allah' en de vestiging van een gezuiverd islamitisch rijk het hoogst in aanzien. Om moslims te overtuigen spiegelen jihadisten het individu de talloze zegeningen voor van het te verwerven martelaarschap.

³ Zie bijvoorbeeld het rapport *Radicaal (On)zichtbaar, Verkennend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering onder Amsterdamse moslima's*, juni 2012. Dit exploratief onderzoek brengt naar voren hoe vrouwen enorm veel kracht putten uit de intense beleving van de islam en hoe het hen ondersteuning en troost biedt om de moeilijkheden op hun levenspad het hoofd te bieden.

Voor het naar goddelijke beloning en verlossing zoekende individu is zowel het specifieke historische en culturele verleden als de politieke toekomst van de gebieden waarin hij strijdt volledig irrelevant. Hij of zij wordt vooral door utopische voorstellingen gedreven, waaraan heilszekerheid wordt ontleend.

Virtuele oemma

De taal die de aanhangers van het mondiaal jihadisme spreken en de 'gemeenschap' die zij zich voorstellen, vinden hun manifestatie nadrukkelijk op het transnationale internet. Transnationalisme is zowel oorzaak als gevolg van de radicale opvattingen die de jihadisten huldigen. De breuk met de gemeenschappen waaruit de jihadisten zijn voortgekomen duwt hen in de richting van het zoeken naar gelijkgestemden op virtueel en transnationaal niveau. Alleen zo kan het groepsgevoel, de perceptie onderdeel uit te maken van een mondiale beweging, voortbestaan. Het houdt tevens de universele claims intact. Met andere woorden solidariteit, die op lokaal niveau niet tot stand gebracht wordt, kan alleen intact blijven indien deze gecompenseerd wordt door een 'supranationale' eensgezindheid die de illusie van een religieuze gemeenschap in stand houdt. Ook via symboliek (denk bijvoorbeeld aan bepaalde vlaggen) vormt deze oemma een verbeelde 'statelijke' entiteit.⁴ De wetgeving die deze 'gemeenschap' bij elkaar houdt, wordt door de individuele jihadisten zelf geconstrueerd. Daarvoor vormen de contextuele situatie en de 'geleerden' die op een specifiek moment worden gehoord doorslaggevende factoren.

Syrië als katalysator voor (her)opleving van het jihadisme

Bij de volkoprostanden die in 2011 in diverse Arabische landen tot volle uitbarsting kwamen en werden aangeduid als de Arabische lente, speelden islamisten aanvankelijk geen dominante rol, laat staan jihadisten. Jihadisten die zichzelf beschouwden als een 'voorhoede' voor het islamitisch 'ontwaken' zagen zichzelf door de opstanden gemarginaliseerd worden. Zij moesten de rol van 'instigatoren' verruilen voor de rol van 'toeschouwers' bij de val van diverse leiders van Arabische regimes. Het was ironisch genoeg niet de roep tot 'jihad' die de regimes ten val bracht maar juist de massale en vreedzame roep om vrijheid en democratie die Arabische dictators het veld deed ruimen.

In Syrië leidde de massale mobilisatie van de bevolking in 2011 en het gewelddadig neerslaan van de opstand door het regime tot een afglijden in een bloedige burgeroorlog. Het specifiek *Syrische* karakter van de bevolkingsopstand is in snel tempo

⁴ Jihadisten maken gebruik van reguliere religieuze teksten en symbolen. De context waarin jihadisten deze symbolen plaatsen en de wijze waarop zij ze inzetten is leidend voor de betekenis die eraan moet worden toegekend.

verworden tot een sektarische oorlogsstrijd met transnationale dimensies. Binnen de soennitische wereld werd het Assadregime in toenemende mate als vertegenwoordiger van een afvallige sekte beschouwd; een 'ongelovige' minderheid die de in meerderheid soennitische burgerbevolking genadeloos hard onderdrukt. De openlijke inmenging van sjiitische buitenlandse strijders bij de verdediging van het regime (o.a. Hezbollah, in brede kringen aangeduid als 'Hezb al Shaytan'; partij van de duivel) bracht een golf van emotionele solidariteitsbetuigingen teweeg binnen het gehele spectrum van de internationale soennitische geestelijkheid (formele en informele geleerden). Deze riepen dan ook op tot massale mobilisatie om de Syrische geloofsgenoten te ondersteunen en het in Syrië begane onrecht te wreken. De aanhoudende berichtenstroom, gepaard gaande met beelden van het excessief gewelddadig optreden van het regime, werkte dit mede in de hand.

Er zijn meer verklaringen waarom Syrië in relatief korte tijd uitgroeide tot een magneet voor buitenlandse strijders.⁵ Er is de voor de hand liggende reden dat het strijdgebied in Syrië relatief eenvoudig te bereiken is in vergelijking met andere jihadistische strijdgebieden als Afghanistan, Somalië of Tsjetsjenië. Deze laagdrempeligheid bood aan buitenlandse jihadisten de ultieme 'kans' om in Syrië aansluiting te vinden bij tot de verbeelding sprekende jihadisten van al Qa'ida en ISIS. De eerste geslaagde uitreizen hebben een aanzuigende werking op de achterblijvers. Door het contact via internet en sociale media stellen uitreizigers hun achterban gerust en doen zij uitgebreid verslag van hun 'real-life' en 'real-time' experience'. Daarbij laten ze zien dat er buiten de vuurlinies voldoende gebieden zijn waar het leven doorgang vindt en men in de luwte van de strijd een in jihadistische ogen 'waarlijk' islamitisch leven kan leiden. Dit maakt de keuze om naar het gebied af te reizen niet alleen een theoretische maar een reële optie, ook voor vrouwen en eventueel zelfs kinderen. Het uitroepen van de 'Islamitische Staat' heeft dit beeld aanvankelijk versterkt. Het is de vraag of dit beeld hetzelfde blijft, nu ISIS onder vuur ligt van een internationale coalitie.

Fragmentatie van de oppositie onder invloed van private financieringsstromen

Zoals gezegd werd de roep om hulp aan Syrië steeds breder gedeeld in de soennitische wereld (en daarbuiten). Over de wijze waarop en de mate waarin deze hulpverlening tot stand moest komen is echter geen enkele internationale politieke consensus bereikt. Dit heeft de weg vrijgemaakt voor allerlei invloedrijke private actoren om in het gat te springen en hun politiek-religieuze visie op de situatie in Syrië aan het publiek te

⁵ Ook de nabijheid van Israël en de apocalyptische voorstelling dat de strijd in Syrië de eindtijd inluidt speelt een rol bij de motivatie van jihadisten. Zie: Bob de Graaff, 'De Grote Slachting; Derde Wereldoorlog of Apocalyps in Syrië', *De Groene Amsterdammer*, 4 december 2013.

verkondigen. Bij de werving van steun voor strijdgroepen in Syrië speelden de afgelopen jaren diverse publieke en private ondernemende partijen in de Golfregio een sleutelrol. In het bijzonder onder onafhankelijke activistische salafistische (orthodoxe) predikers en islamisten ging de roep om humanitaire hulpverlening steeds vaker gepaard met een roep om steun aan de gewapende oppositie. Salafistische geestelijken in landen als Koeweit en Qatar maken effectief gebruik van de fysieke en virtuele ruimte die deze landen bieden om hun boodschap te verkondigen. Qatar in het bijzonder geldt in de Golfregio als een toevluchtsoord voor islamistische activisten van diverse snit.⁶ Buiten de gevestigde mediakanalen hebben prominente salafistische activisten in de Golfregio een aanzienlijke aanhang op het internet. Zij hebben hun status aangewend om fondsen te werven voor allerhande strijdgroepen, waarbij persoonlijke (vertrouwens)relaties veelal van doorslaggevende betekenis waren bij de toekenning van gelden. De donoren toonden zich zelden in staat om duurzaam invloed en controle uit te oefenen op de ideologische en strategische ontwikkeling van 'hun' rebellen. Donoren hadden er geen belang bij om tot samenwerking tussen rebellengroepen aan te zetten, omdat dit mogelijk hun eigen invloed zou kunnen aantasten. Bovendien is corruptie er mede door in de hand gewerkt. Omwille van het verwerven van een zo hoog mogelijke financiële bijdrage zouden rebellengroepen hun man- en slagkracht overdrijven om zo beslag te kunnen leggen op extra gelden.⁷

Dat dit alles de crisis in Syrië alleen maar verergerd heeft, moge duidelijk zijn. Door een volkomen gebrek aan regie is de situatie in het land thans buitengewoon fluïde en onvoorspelbaar. Strijdgroepen bestrijden niet alleen het regime maar net zo hard elkaar. Het heeft het oorspronkelijke doel van de opstand (bijna) uit beeld doen verdwijnen. Aanhoudende frustratie over het uitblijven van (het vooruitzicht op) een doorbraak in de strijd tegen het regime heeft bovendien verdere radicalisering van het verzet ten gevolg. Het zijn de ideologisch meest geharde figuren die daarbij de wind in de zeilen krijgen: de mondiale jihadisten.

Fragmentatie van de jihadistische beweging

Ondanks de schijnbaar 'gunstige' omstandigheden voor jihadisten in Syrië is duidelijk geworden dat de kracht van de jihadistische beweging, die ligt bij het mobiliseren van individuen zuiver op basis van religieuze gedrevenheid, tevens haar zwakte is.

Onderlinge onenigheid die binnen al Qa'ida voorheen binnenskamers gehouden kon

⁶ De afgelopen jaren werd bijvoorbeeld de bekende satellietzender al Jazeera steeds controversiëler, onder andere vanwege haar partijdige houding ten aanzien van de Moslimbroederschap in Egypte. De meer uitgesproken politieke agenda van de zender zou ten koste gaan van de journalistieke onafhankelijkheid, professionaliteit en neutraliteit die een nieuwskanaal zou moeten nastreven. Diverse bekende presentatoren hebben de afgelopen jaren mede om deze redenen ontslag genomen bij de zender.

⁷ Zie: Elizabeth Dickinson, 'the case against Qatar' in *Foreign Policy*, 30 september 2014, http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/09/30/the_case_against_qatar_funding_extremists_salafi_syria_uae_jihad_muslim_brotherhood_taliban

worden, is in Syrië op de publieke voorgrond getreden. De openlijke machtsstrijd tussen de voorman van al Qa'ida, Ayman al Zawahiri, en ISIS-leider Abu Bakr al Baghdadi leidt tot fragmentatie binnen de mondiale jihadistische beweging. In Syrië kiezen sommige jihadisten voor aansluiting bij ISIS, anderen voor het aan al Qa'ida gelieerde Jabhat al Nusra en weer anderen willen afzijdig blijven door zich af te splitsen van beide partijen. Hierbij moet wel worden aangetekend dat *alle* jihadisten sterk reageren op westerse inmenging. De interferentie met het Westen kan leiden tot een hernieuwde oriëntatie op de zogenoemde 'verre vijand' (het Westen).

Politiek strategische pragmatiek of ideologisch purisme

De machtsstrijd tussen de jihadistische leiders is gebaseerd op een fundamenteel verschil in visie op de vraag hoe de strijd gevoerd moet worden, de te leggen prioriteiten en de vraag in hoeverre er politieke compromissen mogelijk zijn. Al Qa'ida heeft in het verleden te kennen gegeven politiek-strategische pragmatiek te kunnen laten prevaleren, als dat de realisering van doelstellingen dient. De groep heeft zich gevoelig getoond voor de harde kritiek van moslims, dat het jihadistische geweld willekeurig is en tot zoveel bloedvergieten leidt, in het bijzonder onder moslims in wier naam de groep claimt op te treden. Al Qa'ida reageerde hierop met het concept van de 'onschendbaarheid van moslimbloed'. Deze stellingname van al Qa'ida's leiders vloeide mede voort uit zorg over het optreden van Abu Musab al Zarqawi, de in 2006 gedode oprichter van al Qa'ida in Irak, de voorloper van ISIS. Zijn meedogenloze campagne tegen sjiiitische moslims in Irak baarde de leiders van al Qa'ida al vroeg zorgen. Het toonde aan dat aansluiting en mobilisering, het winnen van de 'hearts and minds' van bredere moslimgemeenschappen, voor al Qa'ida van groter strategisch belang is dan het ideologisch purisme dat ISIS voorstaat.

De huidige leider van ISIS, Al Baghdadi, zet de lijn van zijn voorgangers voort. Voor hem ligt de prioriteit bij de voortzetting van de genadeloze bestrijding van 'afvallige' sekten om zijn zuivere 'islamitische' staat te kunnen vestigen. Hij lijkt ervan overtuigd te zijn dat via een campagne van bruto geweld en een afwijzing van ieder compromis de macht voor het grijpen ligt. Duidelijk is dat, mede door het optreden van ISIS, de jihadistische beweging door interne en externe factoren onder grote druk staat en dat deze druk alleen maar verder zal toenemen. Dit kan verdere fragmentatie van de mondiaal jihadistische beweging in de hand werken. Radicale splintergroepen of individuen kunnen als gevolg van de toegenomen druk, de aandacht verleggen naar andere gebieden, nieuwe prioriteiten formuleren en naar eigen inzicht geweld toepassen.

Hierbij is een bijzonder zorgwekkende factor dat er sinds de zomer van 2013 in Syrië meer buitenlandse strijders actief zijn dan ooit eerder in een conflict in de moderne geschiedenis van landen met een moslimmeerderheid is vastgesteld.⁸ Geschat wordt dat er tussen de twee- en vierduizend Europeanen in het gebied verblijven. Deze strijders hebben met hun fanatisme niet alleen bijgedragen aan de verharding van de koers van de burgeroorlog maar kunnen tevens de (her)opleving van de jihadistische bewegingen in hun landen van herkomst een impuls gegeven. Inmiddels maken de meeste Nederlandse jihadisten in Syrië deel uit van mondiaal jihadistische strijdgroepen.⁹

Jihadisten in Nederland

Hoewel de achtergronden van jihadisten en de praktische uitwerking van het jihadisme sterk kunnen verschillen, wordt het mondiaal jihadistisch gedachtengoed zoals hierboven beschreven door jihadisten in diverse landen gedeeld. Ook onder Nederlandse jihadisten zien we de diverse tendensen die hun ideologische geestverwanten in het buitenland typeren terug. Enerzijds zijn zij gericht op ideologisch purisme door de nadruk te leggen op de gevaren van 'afvallige' sekten en 'onislamitische' gewoonten en gebruiken. Anderzijds trachten ze zich soms pragmatischer op te stellen door zich actuele thema's, die onder bredere moslimgemeenschappen leven, toe te eigenen of te *framen* in termen van het onrecht tegen of slachtofferschap van moslims. Zij doen dit bijvoorbeeld door een als xenofobisch en discriminatoir ervaren klimaat uit te buiten, om zo hun ideologische boodschap uit te dragen en een sfeer van dreiging en urgentie te creëren of deze verder aan te wakkeren. Uitingen van anti-islamitische tendensen vormen voor hen dan ook een bijzonder punt van aandacht. Ze dienen de voor jihadisten centrale premisse van een anti-islamitische samenleving en een (van lokaal tot mondiaal niveau) onderdrukte gemeenschap van gelovigen te schragen. Jihadisten spiegelen hun publiek voor dat westerse landen en instituties niets liever zouden willen dan moslims van hun religieuze identiteit beroven. Deze landen en instituties zouden erop uit zijn moslims te laten assimileren in de dominante gemeenschap van 'ongelovigen'. De activistische jihadisten vinden, in als anti-islamitisch gepercipieerde uitingen en incidenten, niet alleen rechtvaardiging voor hun diepe wantrouwen, zij bieden hen tevens de gelegenheid om zich op te werpen als de 'verdedigers' van de lijdende oemma.

Korte terugblik: van 'flirten' met het jihadisme tot aansluiting bij strijdgroepen

Na een periode van relatieve rust werden vanaf 2010 kringen van radicaal activistische moslims zichtbaar in Nederland. De bekendste kleine groepen waren Sharia4Holland (S4H), Straatdawa en Behind Bars (BB). In naam van 'de Waarheid' mengden de

⁸ Thomas Hegghammer, Syria's foreign fighters, 9 december 2013: http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/12/09/syrias_foreign_fighters.

⁹ Zie Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 36 (DTN36), NCTV, juni 2014.

jihadistische hoofdrolspelers zich (in lijn met ontwikkelingen in onze buurlanden) rechtstreeks in het publieke domein van de praktische geloofsverkondiging. De activistische jihadisten traden in deze groepen in naam van de 'pure' islam weliswaar deels op uit eigen beweging en voor eigen rekening, maar met een gezamenlijk doel voor ogen. Waar de één de nadruk legde op de publieke geloofsverkondiging (da'wa), legde de ander zich toe op het opkomen voor de belangen van gedetineerde en/of gepercipieerd onderdrukte medemoslims (i.c. jihadistische (geest)verwanten).

De jihadistische activisten wisten media-aandacht op zich te vestigen door provocatieve uitingen en acties gericht tegen onder meer seculiere/liberale moslims. Media-aandacht en de verontwaardigingsgolf, die de provocatieve acties genereerden, werden door de initiatiefnemers ingezet om eenheid te smeden binnen de eigen gelederen, aanhang te verwerven en/of een aanhang van betekenis te suggereren. De actiebereidheid binnen deze kringen vertoonde een grillig patroon: van groeiende zichtbaarheid in de publieke ruimte en luidruchtig optreden naar een meer passief karakter.

Neveneffect van de publieke stellingname was tevens dat het handelen van individuen binnen deze netwerken onder een maatschappelijk 'vergrootglas' kwam te liggen. De druk op individuen binnen de radicale kringen (zowel intern als extern) werd daarmee vergroot. Ook het soms willekeurig en impulsief toepassen van 'takfir' (het tot ongelovige verklaren van andere moslims) en een hoge mate van onderlinge achterdocht en wantrouwen vormden ondermijnende factoren voor enige solide gemeenschapsvorming in Nederland.

Tegen deze achtergrond was uitreizen en het zoeken naar de confrontatie met de 'vijand' de enige effectieve manier om de illusie van een 'gemeenschap' in stand te houden en/of te herstellen. Het Syrische regime van president Assad diende zich aan als een urgente en actuele belichaming van die duivelse vijand.

Reflectie op radicalisering

Radicalisering is een complex en dynamisch proces dat geen vaststaande oorzaken of uitkomsten heeft en waaraan, vanuit diverse wetenschappelijke disciplines, uiteenlopende betekenissen worden toegekend. Het is niet mogelijk om te spreken in termen van 'profielen' van radicaliserende jongeren. De vele onderzoeken, die er op dit gebied hebben plaatsgevonden, wijzen uit dat er geen eenduidige 'roots' van radicalisering te vinden zijn. Er zijn vele 'routes' en deze leiden slechts in enkele gevallen ook daadwerkelijk tot extremisme en terrorisme. Ook de wijze waarop en het tempo waarin mensen kunnen radicaliseren variëren sterk. Soms is er sprake van radicalisering

in groepsverband maar er zijn ook personen die op individuele wijze 'sterke idealen' ontwikkelen.

Er is geen direct oorzakelijk verband tussen enerzijds sociaaleconomische achterstand, relatieve deprivatie en anderzijds radicalisering. Het zou echter onjuist zijn om geen rekening te houden met deze omstandigheden. Jihadisten spelen namelijk bij het verspreiden van hun boodschap wel degelijk in op dergelijke gevoelens en omstandigheden.

De aantrekkelijkheid van de jihadistische boodschap

Positieve sociale identiteit en identificatie

Vanuit de psychologie is bekend dat mensen twee hele diepe behoeftes hebben: deel uitmaken van een groep en tegelijkertijd individu zijn. Het jihadisme komt feilloos aan beide behoeftes tegemoet en dat verklaart mede de aantrekkingskracht.

Generatieconflicten, die vorm krijgen in het gevoel niet terecht te kunnen bij ouders of gevestigde moskeeën, kunnen jonge moslims op zoek doen gaan naar een eigen, onafhankelijke invulling van het geloof en gelijkgestemden bij wie men zich thuis voelt. Moslims, die overtuigd raken dat een leven als 'Nederlandse moslim' een *contradictio in terminis* is, omdat wezenlijke acceptatie of respect er in hun beleving niet is of zal komen, kunnen geneigd zijn om zich vergaand aan hun religieuze identiteit te hechten. Deze identiteit biedt namelijk boven alles veiligheid, (absolute) zekerheid en een onvoorwaardelijkheid van liefde waar veel (jong)volwassenen naar op zoek zijn. Ook eenzaamheid, het gevoel op zichzelf teruggeworpen te zijn in een (hyper)individualistische samenleving met alle (prestatie)druk van dien, kan mensen ertoe zetten zich te voegen bij gelijkgestemden en een radicaal gedachtegoed te omarmen dat een 'uitvlucht' biedt.

Het is niet verwonderlijk dat vaak jongeren met een crimineel verleden zich door het jihadisme aangetrokken voelen. Binnen het discours van de jihadistische beweging is er veel aandacht voor de diep 'zondige', 'moreel failliete' samenleving. Jihadisten spreken jongeren aan op aanwezige schuldgevoelens over hun 'zondig' leven en bieden hen een eenvoudige uitweg (een 'short cut') die snel leidt tot verlossing, boetedoening en een sterke sociale identiteit waaraan een nieuwe status ontleend kan worden.

Uitdaging van autoriteiten

Het ontbreken van een robuuste, duidelijk omliggende kennisautoriteit en gezagsstructuur binnen de islam creëert ruimte voor politiek-religieus 'ondernemerschap'. Jihadistisch

georiënteerde figurenspelen hierop in. Jihadisten dagen in bredere zin alle 'autoriteiten' op het gebied van religie, politiek en media nadrukkelijk uit. Ook de Nederlandse jihadisten ontleen hun legitimiteit aan het zich afzetten tegen iedere vorm van (religieus dan wel politiek) geïnstitutionaliseerd gezag. Zij ondervinden daarbij op het internet concurrentie van andere groepen en individuen die op de internationale (virtuele) markten hun ideeën uitventen. Er is in algemene zin een concurrentiestrijd gaande tussen enerzijds de traditionele, reguliere nieuwsmedia en alternatieve blogs, en burgerjournalistieke initiatieven anderzijds. Er zijn dan ook veel thema's waarop jihadisten aansluiting zoeken en vinden bij andere 'alternatieve' mediakanalen. Er zijn talloze 'complot-theorie-sites', 'censuurvrije' sites met extreme audiovisuele content en spelers die zich erop toeleggen een politiek-ideologische strijd te voeren met (virtuele) tegenstanders.

Communicatiemiddelen sluiten naadloos aan op de boodschap

Transnationale media zijn van essentieel belang voor jihadisten. Het stelt hen, niet alleen in *woord* maar vooral ook in *beeld*, in staat tot identificatie en communicatie met 'de wereldgemeenschap van gelovigen'. De aanhangers van het jihadisme verbinden voortdurend geografisch, politiek, cultureel en historisch uiteen liggende plaatsen met elkaar in één reductionistisch narratief. Jihadistische media hebben zich er steeds verder in bekwaamd om op de meest indringende wijze de vernedering en machteloosheid van de 'oemma' in beeld te brengen. De opkomst en proliferatie van het mondiaal jihadisme is dan ook nauw verweven met een grote vlucht van nieuwe mediatechnologieën.

In de hoogtijdagen van de Arabische lente werd er in de westerse pers gedebatteerd over de rol en mate van invloed die sociale media hadden bij de mobilisering van de burgerbevolking. Interactieve mogelijkheden zijn met de komst van sociale media verder uitgebreid. Grenzen tussen publieke en private ruimten vervagen. Zichtbaarheid is door sociale media als Facebook en Twitter de norm geworden. Grenzen tussen zender en ontvanger, producent en consument zijn niet te leggen. Iedereen kan in relatief korte tijd een invloedrijke positie verwerven door zijn of haar uitingsvrijheid maximaal te benutten. Dit instrumentarium sluit naadloos aan op de kern van het jihadisme: het 'bewapenen' van het individu in zijn rebellie tegen gevestigde autoriteiten.

Niet alleen door het 'aan de kaak stellen' van de westerse berichtgeving maar ook door te berichten over hun eigen optreden en de (over)reactie op hun optreden, kunnen de jihadisten sympathisanten vinden. In oorlogsgebieden zetten zij hun fysieke strijd in ten behoeve van de 'beeldenstrijd'. Deelnemen aan de oorlog gaat hand in hand met de mogelijkheid om er zelf verslag van te doen en de beeldvorming erover te controleren

of op zijn minst te beïnvloeden. Door zich als 'fighting journalists' te afficheren kunnen jihadisten hun geloofwaardigheid persoonlijk beïnvloeden. Dit kan anderen ertoe aanzetten hun voorbeeld te volgen.

Moreel choqueren

Jihadisten in Nederland zijn erop gericht het wantrouwen ten aanzien van de gevestigde media uit te buiten. Ze trachten voortdurend 'tekortkomingen' bloot te leggen van de *mainstream* media door deze aan te halen en te wijzen op de 'hypocrisie' in de boodschap. Daarbij is er geen enkele belemmering om westerse mediabronnen, die de eigen boodschap schragen, gretig aan te halen. Ze gaan op sociale media de discussie aan met geloofsgenoten wanneer er thema's aan de orde zijn, die in bredere kring belangwekkend worden geacht. Breed gedeelde frustratie, over bijvoorbeeld de verslaglegging in de reguliere media van het Palestijns-Israëliësch conflict, geeft hun direct aanleiding om anderen het bredere frame van de 'oorlog tegen de islam' voor te houden. Door het moreel choqueren van de toeschouwers zoeken jihadisten openingen in de gevoeligheid voor hun argumentatie. Hun propaganda-inspanningen zijn erop gericht om juist die actuele onderwerpen te agenderen, die binnen bredere gemeenschappen leven. Jihadisten leggen hun vingers als het ware op de volumeknop van een radio die al aanstaat en verhogen daarbij de geluidssterkte tot een alles doordringend niveau.

Slotbeschouwing

Zoals eerder gezegd kent het mondiaal jihadisme verschillende uitingsvormen. De gruwelen van de groepering 'Islamitische Staat' in Syrië en Irak zijn niet van dezelfde orde als het moreel choqueren door jihadisten in westerse media. Dat laat echter onverlet, dat het mondiaal jihadistisch gedachtegoed vaste elementen heeft die ook in Nederland aantrekkingskracht hebben op mensen – elementen waarin het mondiaal jihadisme zich fundamenteel onderscheidt van andere stromingen, waaronder het politiek islamisme.

Wat deze bepalende elementen zijn, is hierboven uiteengezet. Er is al geschreven over de fundamentele verwerping van de westerse staat en van de democratische rechtsorde door het mondiaal jihadisme, over de opofferingsdrang en over de geweldsbereidheid die hier weer een uitvloeisel van is. Dit gedachtegoed legt de basis voor menselijk gedrag dat ook Nederland raakt. In naam van het mondiaal jihadisme reizen mensen uit Nederland uit om terecht te komen in oorlogssituaties zoals in Syrië en Irak, waardoor zij mogelijk betrokken raken bij gewelddaden, verder radicaliseren of juist getraumatiseerd raken. In naam van het mondiaal jihadisme roepen mensen op tot

financiële of logistieke steun aan groeperingen, die het gebruik van geweld niet schuwen om hun utopische heilsleer te verwezenlijken. In naam van het mondiaal jihadisme plegen mensen aanslagen, ook in westerse landen. In naam van het mondiaal jihadisme sterven mensen, ook moslims. Om tegenwicht te kunnen bieden hiertegen, is inzicht in wat de aanhangers van deze ideologie beweegt, onontbeerlijk.

Zoals uit het voorgaande blijkt, profileert het mondiaal jihadisme zich weliswaar als de 'ware islam', maar gaat het hier om een gewelddadige en fluïde ideologische beweging met sekte-achtige kenmerken. Het sekte-achtige is te relateren aan de absolute loyaliteit die ervan het individu geëist wordt, met veelal de breuk met traditionele familie- en vriendenkringen ten gevolg. Het ontbreken van enige vorm van zelfkritiek ende morele superioriteit, die individuele aanhangers ten opzichte van alle andersdenkenden tentoonspreiden, doet tevens aan sekten denken. Onder de kenmerkende factoren kan bovendien de absolute heilszekerheid worden geschaard die de jihadist in het vooruitzicht wordt gesteld, als het persoonlijke leven maar volledig in dienst staat van het hogere doel.

Alle ideologische en religieuze stromingen kennen of kenden hun ontspoorde varianten, de islam vormt daarop geen uitzondering. Wat zijn oorsprong vindt in (religieus) idealisme, de roep om rechtvaardigheid, raakt gaandeweg geperverteerd en verwordt precies tot datgene wat de bevlogen strijders claimen te bestrijden: uitingen van onrechtvaardigheid en een absolute onbarmhartigheid. Zo bezien maken jihadisten zich schuldig aan de misdaden, die ze juist hun vijanden toedichten en gaan daarin zelfs verder dan hun vijanden.

Wat mondiaal jihadisten voorts kenmerkt is dat zij geen enkele territoriale begrenzing toekennen aan hun strijd. In tijden van grote internationale politieke crisis en instabiliteit kan hun boodschap (her)oplevend worden. Dit is dan ook gebeurd naar aanleiding van de burgeroorlog in Syrië, die tot internationale mobilisering van jihadisten heeft geleid. Naarmate het *Syrische* karakter van de strijd vervaagde, is de oorlog aldaar steeds meer gaan appelleren aan jihadisten. Zij die zich, in hun landen van herkomst, al bezighielden met het verspreiden van de jihadistische boodschap konden thans – relatief eenvoudig – de daad bij het woord voegen.

De jihadisten profiteren van meer schijnbaar 'gunstige' omstandigheden, zoals de fragmentatie van het internationale medialandschap. Individuen zijn via het internet in staat om gevestigde media uit te dagen en zelf hun informatiekkanalen te vervaardigen en boodschappen uit te zenden. Jihadisten maken intensief gebruik van de

mogelijkheden die moderne mediatechnologieën bieden. Dit kan tot mobilisering van anderen leiden en zo nieuwe aanwas creëren voor de beweging. De huidige rekruteringsmechanismen stelen op een indringend moreel en emotioneel appèl, buiten gevestigde instituten, die via de media op gang worden gebracht.

Gekoppeld aan het feit dat het 'leiderschap' binnen de mondiale jihadistische beweging zo onder druk staat, is eigenstandig optreden van jihadistische splintergroeperingen of individuen een reële mogelijkheid. Er is een heel scala aan vijanden die binnen het jihadistisch denken (potentiële) doelwitten zouden kunnen vormen. De strijdervaring, die mondiaal jihadisten thans kunnen opdoen, heeft de dreiging van geweld in het Westen dan ook aanzienlijk verhoogd.

Om effectief tegenwicht te kunnen bieden aan de jihadistische beweging is het betrekken van moslimgemeenschappen van belang. Hier moet echter worden onderkend dat het debat over politiek-religieus extremisme in Nederland (en daarbuiten) er niet eenvoudiger op geworden is. Er woedt al jaren een gepolariseerd debat over de positie van religie in de samenleving in het algemeen en de sociaal-culturele en politieke integratie van moslimgemeenschappen in Nederland in het bijzonder. Bezorgdheid over de bedreiging die de islam en moslims in generieke zin zouden vormen voor onze cultuur en levenswijze is toegenomen. Religieuze symbolen en uitingen zoals de hoofddoek, de bouw van moskeeën, halal slachten en besnijdenis zijn regelmatig onderwerp van debat. Dit debat is verweven geraakt met het debat over jihadistisch terrorisme.

De polarisatie heeft ook binnen moslimgemeenschappen effecten gesorteerd. Afgaande op uitingen in de sociale en andere media, verzetten moslims zich tegen de tendens om hen collectief 'in de beklagdenbank' te plaatsen en 'ter verantwoording te roepen', wanneer het jihadisme de actualiteit bepaalt. De perceptie is dat moslims collectief worden afgerekend op radicale en/of extremistische uitingen en gedragingen van individuen. De vaak gehoorde afwijzing van de term 'gematigd' moslim toont aan hoezeer moslimjongeren zich in de eerste plaats wensen te distantiëren van de negatieve connotaties en de beladenheid die het woord 'moslim' in zich is gaan dragen.

Moslims hebben de begrijpelijke behoefte om zich op een positieve wijze te verhouden tot hun religie en deze niet als een obstakel maar juist als een emancipatoir instrument te beschouwen. Buiten de bipolaire wereld van de jihadisten en hun vijanden, zijn er gewone moslims die hun (pluriforme) sociale en religieuze identiteiten vormgeven en daarbij hun religie beschouwen als een waardevol moreel kompas. De geconstrueerde bipolaire tegenstelling tussen 'gematigde' en 'extremistische' moslim doet ook aan de werkelijkheid van de pluriformiteit binnen Nederlandse moslimgemeenschappen geen

recht. Hier moet, bij de agendering en effectieve aanpak van radicalisering en terrorisme, oog voor zijn.

Wat duidelijk is, is dat mondiaal jihadisten zichzelf door hun opvattingen, gedragingen en misdaden buiten traditionele theologische kaders plaatsen. Dit blijkt ook uit de talloze fatwa's die er de afgelopen jaren verschenen zijn om daden van terrorisme en eigenstandige geweldpleging te veroordelen. Wanneer hier geen of onvoldoende oog voor is, kunnen de extreme daden van individuen er gemakkelijk toe leiden dat collectieve gemeenschappen vijandig tegenover elkaar komen te staan. Dit zou ertoe bijdragen dat jihadisten in hun voornemen slagen.

Beredeneerde bibliografie

Inleiding: op de schouders van reuzen

Het artikel van Paul Scheffer, 'Nostalgische idealen zijn er niet alleen bij jihadisten' (NRC Handelsblad, 11 oktober 2014) is een van de meest recente in een lange rij publicaties die zich buigen over de aantrekkingskracht van het jihadistisch terrorisme. Een heel recent overzicht van jihadisme in Nederland vanaf ca. 2001 wordt gegeven door B. de Graaf, 'The Van Gogh murder and beyond', in: B. Hoffman & F. Reinares eds., *The evolving global terrorism threat: cases from 9/11 to Osama bin Laden's death* (New York 2014). Na de aanslagen van 11 september 2001 zijn onderzoek en analyse op dit gebied explosief toegenomen. Zowel overheid als wetenschap en journalistiek hebben sindsdien, in voortdurende wisselwerking met elkaar, ingezet op het verkrijgen van meer inzicht in deze fenomenen. De lijst met publicaties die dit opleverde is schier eindeloos en wordt niet alleen gekenmerkt door voortdurend uiteenlopende standpunten, maar ook door een wisselende kwaliteit. Het voert dan ook te ver hier de stand van zaken in het vakgebied volledig weer te geven (maar zie bijvoorbeeld M. Ranstorp, 'Mapping terrorism studies after 9/11: an academic field of old problems and new prospects', in: R. Jackson, M.B. Smyth & J. Gunning eds., *Critical terrorism studies: a new research agenda* (London 2009) of recenter M. Sageman, 'The stagnation in terrorism research', in: *Terrorism and Political Violence* vol. 26 no.4 (2014) 565-580, voor overzicht van en discussie over de internationale *status quaestionis*).

Deze beredeneerde bibliografie bij de analyse *Het mondiaal jihadisme: een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering* beperkt zich korthedshalve tot een overzicht van een aantal werken in de zich voortdurend ontwikkelende discussie rondom jihadisme en radicalisering. Het overzicht bevat wetenschappelijke werken uit binnen- en buitenland, waarvan een deel (mede) is gefinancierd door onderzoeksgelden die de Nederlandse overheid beschikbaar heeft gesteld. Daarnaast bevat de lijst ook de belangrijkste publicaties van de rijksoverheid over dit fenomeen. Doel hiervan is een korte afspiegeling te geven van werken die de afgelopen ruim tien jaren invloedrijk zijn geweest in het debat en het beleid. Hoewel zij zeker niet altijd of op alle punten overeenkomen met de analyses van de overheid die het CT-beleid schragen, geldt voor alle genoemde werken dat zij van invloed zijn geweest op de beeld- en oordeelsvorming binnen diezelfde overheid.

Rapportages

Overheidsinstanties in diverse landen brengen met regelmaat trendrapportages uit over terrorisme en extremisme. Zeker sinds 2001 neemt het mondiaal jihadisme onveranderlijk een belangrijke plaats in in dergelijke rapportages. Internationaal houden diverse instanties, waaronder bijvoorbeeld de EU, Europol (*Te-SAT: EU terrorism situation and trend report*), de CIA en het Department of State van de Verenigde Staten (*Country reports on Terrorism*) periodieke overzichten bij van de stand van zaken met betrekking tot dit onderwerp. Ook de Nederlandse rijksoverheid publiceert met regelmaat (trend)rapportages hierover (zie bijvoorbeeld de desbetreffende passages in de Jaarverslagen van de AIVD en de *Monitor jihadistisch terrorisme in Nederland* van het WODC).

Deze algemene rapportages worden door delen van de rijksoverheid de afgelopen jaren vrijwel jaarlijks aangevuld met diepgravender analyses over deelaspecten van het fenomeen. *Het mondiaal jihadisme: een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering* grijpt terug en bouwt voort op deze eerdere analyses. In Nederland informeert de NCTV (voorheen NCTb) de Tweede Kamer vier maal per jaar door middel van het Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland (DTN); hiervan zijn tot en met oktober 2014 in totaal 37 edities verschenen. Het DTN rapporteert over de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van terrorisme en radicalisering en vormt daarmee de analyse die doorlopend ten grondslag ligt aan het bepalen van het dreigingsniveau in Nederland. Zo is in DTN32 (maart 2013) vooral op basis van de analyse van de potentiële dreiging die uitgaat van jihadistische terugkeerders uit Syrië, het dreigingsniveau voor Nederland bijgesteld tot 'Substantieel'.

Ook andere publicaties van de rijksoverheid hebben vaak een signalerende functie gehad. De meest bekende voorbeelden hiervan zijn enkele openbare AIVD-nota's die de afgelopen jaren verschenen zijn. De AIVD heeft met zijn beschrijving van de ontwikkeling van het jihadisme in Nederland en daarbuiten met de nota's *De politieke Islam in Nederland* (1998), *Radicalisering en rekrutering voor de Jihad* (2002), *Van dawa tot jihad* (2004) en *De gewelddadige jihad in Nederland* (2006) een invloedrijk kader gecreëerd voor de analyse van deze fenomenen. De dienst liep internationaal ook voorop in zijn aandacht voor het niet-gewelddadige islamitische radicalisme en de weerbaarheid van de samenleving hiertegen, zoals in *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland* (2007) en het vervolg hierop, *Weerstand en tegenkracht* (2009). De meest recente publicatie van de AIVD, *Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermodynamiek en nieuwe slagkracht* (2014), vormt de belangrijkste basis voor de voorliggende fenomeenanalyse.

Mondiaal jihadisme

Hoewel er voor 11 september 2001 al werd geschreven over de dreiging van mondiaal terrorisme (bijvoorbeeld door B. Hoffman, *Inside terrorism* (New York 1998)) hebben de aanslagen van dat jaar het mondiaal jihadisme, zoals vertegenwoordigd door Al-Qa'ida en aanverwante groeperingen, definitief op de kaart gezet van westerse overheden, wetenschappers en journalisten. Al meteen na 9/11 bogen journalisten en onderzoekers zich over de ontwikkeling van de mondiale jihad in het algemeen en al-Qa'ida in het bijzonder. In sommige gevallen leverde dit interessante boeken op, zoals dat van L. Wright, *The looming tower. Al-Qaeda and the road to 9/11* (New York 2006). Ook het officiële onderzoeksrapport van de National Commission on Terrorist attacks upon the United States, *The 9/11 Commission report* is niet alleen een inzicht gevend en breed opgezet onderzoek naar de achtergronden van de aanslagen, maar is bovendien een allesbehalve saai rapport. In het verlengde van deze onderzoeken naar de aanslagen door al-Qa'ida werd ook veel aandacht besteed aan rekrutering en facilitering voor de jihad. Internationaal kan P. Neumann, *Joining Al-Qaeda: jihadist recruitment in Europe* (Abingdon 2008) genoemd worden. De AIVD publiceerde in 2002 *Rekrutering in Nederland voor de jihad*, en in 2006 werd een WODC-studie naar facilitering uitgebracht (M. Verhoeven & P. Mascini, 'Facilitering van de gewelddadige jihad', in: *Justitiële Verkenningen*1 (2006) 1–20). Recenter heeft E. Dickinson in 'The case against Qatar' (Foreign Policy, 30 september 2014) inzicht gegeven in financiering van de strijd in Syrië.

Naast werken die de organisatie al-Qa'ida en het netwerk van de mondiale jihad als onderwerp hadden (zie bijvoorbeeld ook M. Sageman, *Understanding terror networks* (Philadelphia 2004)) werd ook dieper ingegaan op de ideologische ontwikkeling en specifieke kenmerken van het mondiaal jihadisme. Invloedrijke en indrukwekkende studies zijn de werken van Gilles Kepel (*Jihad: expansion et déclin de l'islamisme* (Parijs 2000, herziene ed. 2003); *Fitna: guerre au coeur de l'islam* (Parijs 2007)) en Olivier Roy (*L'islam mondialisé* (Parijs 2004)), die beide duidelijk maken dat het mondiaal jihadisme een in essentie moderne en geglobaliseerde beweging is, die een duidelijke breuk voorstelt met de islamitische traditie. Werken die het mondiaal jihadisme verklaren vanuit een specifiek politieke context (in tegenstelling tot bij voorbeeld een religieuze of een psychologische benadering) zijn onder meer F. Devji, *Landscapes of the Jihad: Militancy, Morality, Modernity* (Londen 2005) en T. Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia, Violence and Pan-Islamism since 1979* (New York 2010). Analyses van de specifieke ideologie van het mondiaal jihadisme zijn gegeven door onder meer P. Nesser, 'Ideologies of Jihad in Europe', in: *Terrorism and Political Violence* vol. 23 no. 2 (2011)

173-200; ook de NCTb publiceerde in 2009 een uitgebreide fenomeenanalyse hierover (*Ideology and strategy of jihadism*). De destructieve ideologie van het martelaarschap werd onder meer beschreven door N. Lahoud, *The Jihadis' path to self-destruction* (Londen 2010), B. de Graaff, *Op weg naar Armageddon. De evolutie van fanatisme* (Amsterdam 2012) en heel recent door P. Nanninga, *Jihadism and Suicide Attacks, al-Qaeda, al-Sahab and the Meaning of Martyrdom* (Groningen 2014). Het apocalyptische karakter van de huidige strijd in Syrië wordt beschreven door B. de Graaff, 'De grote slachting. Derde wereldoorlog of apocalyps in Syrië', in: De Groene Amsterdammer, 4 december 2013.

Internet

De rol van internet en sociale media in de verspreiding van het jihadistisch gedachtengoed heeft een aparte vermelding gekregen in *Het mondiaal jihadisme: een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering*. Naast standaardwerken als dat van G. Weimann, *Terror on the internet. The new arena, the new challenges* (Washington 2006) en meer specialistische studies zoals R. Thompson, 'Radicalization and the use of social media', in: *Journal of Strategic Security* vol. 4 no. 4 (2011) 167-190, hebben ook Nederlandse overheidsdiensten vroeg gesignaleerd welk belang het internet heeft voor de jihadistische beweging. Reeds in 2007 publiceerde de NCTb in samenwerking met de AIVD de fenomeenstudie *Jihadisten en het internet*, die in 2010 een update kreeg. Ook de meer recente AIVD-publicatie *Het jihadistisch internet. Kraamkamer van de hedendaagse jihad* (2012) heeft veel aandacht gekregen in de discussie over de rol van internet in de mondiaal jihadistische beweging.

Home-grown jihadisme

Met de aanslagen in Madrid, Amsterdam (2004) en Londen (2005) werd de vraag actueel waarom in het Westen opgegroeide jongeren zich aangetrokken voelen tot de mondiale jihad. Internationaal werd het debat over dit 'home-grown jihadisme' grofweg gedomineerd door de felle tegenstelling tussen Marc Sageman (o.a. *Leaderless jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century* (Pennsylvania 2008)) en Bruce Hoffman (o.a. 'The myth of grass-roots terrorism: why Osama bin Laden still matters', in: *Foreign affairs* vol. 87 no 3 (2008) 133-138) over de vraag in hoeverre al-Qa'ida een rol van betekenis speelde in de home-grown terroristische plots en netwerken. Waar Sageman vooral oog had voor de rol van de groep (home-grown jihadistische groepen als 'a bunch of guys' die verbonden worden door al langer bestaande sociale relaties) wees Hoffman juist op het voortdurende belang van inspiratie en aansturing vanuit de mondiaal jihadistische netwerken.

Over aanslagen in Europa schreef onder meer P. Nesser (zie bijvoorbeeld van zijn hand over de moord op Theo van Gogh 'The slaying of the Dutch filmmaker – Religiously motivated violence or Islamist terrorism in the name of global jihad?', FFI rapport (2005)). Ook in Nederland ontstond veel belangstelling voor het fenomeen home-grown jihadisme. Vooral de moord op Theo van Gogh in 2004 en de diverse rechtszaken rondom de Hofstadgroep maakten de urgentie van dit onderwerp scherp voelbaar. Zowel journalisten (zoals J. Groen en A. Kranenberg, *Strijdsters van Allah. Radicale moslima's en het Hofstadnetwerk* (Amsterdam 2006)) als wetenschappelijke onderzoekers (F. Buijs, F. Demant en A. Hamdy, *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland* (Amsterdam 2006); B. de Graaf, 'The nexus between salafism and jihadism in the Netherlands', in: CTC Sentinel vol. 3 no. 3 (2010), 17-22) probeerden de jihadistische beweging in Nederland in kaart te brengen. Dit gold niet minder voor de overheid (zie bijvoorbeeld AIVD, *Lokale jihadistische netwerken in Nederland. Veranderingen in het dreigingsbeeld* (2009) en de studie van het WODC: C. de Poot & A. Sonnenschein, *Jihadistisch terrorisme in Nederland. Een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken*, in: *Onderzoek en beleid* 281 (Den Haag 2009)).

Zoals de AIVD met zijn nota *Transformatie van het jihadisme in Nederland* (zie hierboven) heeft laten zien, heeft het conflict in Syrië de dynamiek van de jihadistische beweging in het Westen ingrijpend beïnvloed. De laatste jaren is er dan ook veel aandacht voor het fenomeen van de Syriëgangers of 'foreign fighters'. Recente studies hierover zijn onder meer:

R. Barrett, 'Foreign Fighters in Syria', The Soufan Group (2014).

T. Hegghammer, 'Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting', in: *American Political Science Review* vol. 107 no. 01 (2013) 1-15; idem, 'Syria's foreign fighters', in: *Foreign Policy*, 9 december 2013.

D. Weggemans, E. Bakker & P. Grol, 'Who Are They and Why Do They Go? The Radicalisation and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters', in: *Perspectives on Terrorism*, vol. 8 no. 4 (2014).

Achtergronden van radicalisering

De analyse *Het mondiaal jihadisme* sluit af met een reflectie op radicalisering. Mede met het oog op de ontwikkeling van overheidsbeleid tegen terrorisme, verschenen vele studies naar de achtergronden van radicaliseringsprocessen, zoals door J. van der Pligt & W. Koomen, *Achtergronden en determinanten van radicalisering en terrorisme*, WODC (Amsterdam 2009). Invloedrijke studies in Nederland werden onder meer door Jean Tillie en Frank Buijs uitgevoerd (M. Slootman & J. Tillie, *Processen van radicalisering: waarom*

sommige Amsterdamse moslims radicaal worden (Amsterdam 2006); F. Buijs, F. Demant & A. Hamdy, 'Radicalisering van moslimjongeren', in: Monitor racisme & extremisme. Zevende rapportage (2006) 138-157). Meer recente studies zijn K. van den Bos, A. Loseman & B. Doosje, *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen* (Den Haag 2009); M. van San, S. Sieckelinck & M. de Winter, *Idealen op drift: een pedagogische kijk op radicaliserende jongeren* (Den Haag 2010); L. Wessels & A. Dijkman, *Radicaal (on)zichtbaar. Verkennend onderzoek naar omvang, kenmerken en oorzaken van mogelijke radicalisering onder Amsterdamse moslima's* (2012).

Daarnaast ontstond ook aandacht voor het bredere *Umfeld* van of *stepping stone* voor de jihadistische stroming. Onderzoekers gingen zich ook richten op het salafisme in Nederland (NCTV, *Salafisme in Nederland* (2008); M. de Koning, *Zoeken naar een 'zuivere' islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims* (Amsterdam 2008) en K. Roex, *Leven als de profeet in Nederland: over de salafi-beweging en democratie* (Amsterdam 2013)). Een specifiek onderdeel van het radicaliseringsonderzoek vormen enkele studies naar deradicalisering en uittreding, waaronder vooral het vernieuwende werk van T. Bjørgo en J. Horgan (beide auteurs, *Leaving terrorism behind: individual and collective disengagement* (Abingdon 2009) en J. Horgan, *Walking away from terrorism. Accounts from disengagement from radical and extremist movements* (Abingdon 2009)) aandacht verdient. De AIVD-nota *Disengagement en deradicalisering van jihadisten in Nederland* (2010) is aan hun werk schatplichtig. In Nederland werd dit onderwerp nader onderzocht door F. Demant, M. Slotman, F. Buijs & J. Tillie, 'Decline and disengagement, an analysis of processes of deradicalisation', in: IMES report series (Amsterdam 2008) en door B. de Graaf & F. Demant, 'How to counter radical narratives: Dutch deradicalization policy in the case of Moluccan and Islamic radicals', in: *Studies in conflict and terrorism* vol. 33 no. 5 (2010), 408-428.

Binnen het radicaliseringsonderzoek neemt het onderzoek naar de psychologische achtergronden van terrorisme ten slotte een bijzondere plaats in. Dit komt niet in de laatste plaats doordat het debat over dit onderwerp zo fel is. Al sinds de jaren '70 van de vorige eeuw wordt getracht een verklarend kader voor terrorisme te vinden in de psychologie. Verschillende stromingen volgden elkaar binnen dit debat op, waarbij grofweg een onderscheid gemaakt kan worden tussen de 'scholen' die vooral een verklaring meenden te vinden in de psychologische gesteldheid of kenmerken van het tot terrorisme geneigde individu en onderzoekers die een verklaring zoeken in processen die leiden tot terrorisme. Kenmerkend voor deze discussie is tevens de behoefte om

modellen te ontwikkelen voor het radicaliseringsproces. Voorbeelden hiervan zijn o.a. F. Moghaddam, 'The staircase to terrorism: a psychological exploration', in: *American Psychologist* vol. 60 no. 2 (2006) 161-169, en recenter C. McCauley & S. Moskalenko, *Friction: how radicalization happens to them and us* (Oxford 2011). Zie J. Horgan, 'From profiles to pathways and roots to routes: perspectives from psychology on radicalization into terrorism', in: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* vol. 618 (2008) voor een samenvatting van dit debat en voorstellen voor nieuwe benaderingen.

Bijlage 3: Een overzicht van onderzoeken en evaluaties van eerdere maatregelen

1. Vijf jaar lokale projecten Polarisatie en Radicalisering Resultaatinventarisatie 2007-2011 (2012).
Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, bijlage bij 29754, nr. 232
2. Evaluatie 'Antiterrorismemaatregelen in het eerste decennium van de 21e eeuw (2001-2010)' (2011).
Kamerstuk II, 2008/09, 29 754, nr. 164 en Kamerstuk II, 2010/11, 29 754, nr. 199
3. Terroristen in Detentie, evaluatie van de Terroristenafdeling (2010).
Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, 29 754, nr. 201
4. Evaluatie Wet Opsporing terroristische misdrijven (WODC, 2014).
Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 33 879, nr. 1